

TILLFÄLLIG URBANISM

TILLFÄLLIGA PLATSER &
INITIATIV SOM ETT VERKTYG
I STADSPLANERING

CARL MAGNUS JACOBSON

Tillfällig Urbanism

Tillfälliga platser & initiativ som ett verktyg i stadsplanering

Temporary Urbanism

Temporary places & initiatives as a tool in urban planning

Carl Magnus Jacobson

Handledare: Gunilla Lindholm, Universitetslektor,

Institutionen för stad och land, landskapsarkitektur, SLU

Huvudexaminator: Mattias Qviström, Professor, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Examensarbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0734

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Omslagsbild: Carl Magnus Jacobson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Tillfällig Urbanism, Temporär Urbanism,

Alternativa Planeringsmodeller, Tillfälliga platser, Tillfälliga initiativ,

Interventioner i stadsrummet

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

FÖRORD

Denna uppsats är produkten av ett examensarbete för masterexamen/yrkesexamen på landskapsarkitektprogrammet vid Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp. Arbetet motsvarar 30 högskolepoäng på avancerad nivå E.

TACK TILL

Jag vill rikta ett tack till alla som hjälpt mig vid genomförandet av den här uppsatsen. Speciellt vill jag tacka Michael Gates Carlsson, Jakob Lundkvist och Pelle Backman som alla ställt upp med sin tid och låtit sig intervjuas för den här uppsatsen. Intervjuerna kom att bli centrala för uppsatsen uppbyggnad det att de ger en mer praktisk inblick i ämnet än vad litteraturstudierna kunde erbjuda. Jag vill också rikta ett stort tack till min handledare Gunilla Lindholm som har hjälpt mig mycket när det gäller uppsatsens disposition och röda tråd samt gett mig många bra tips om litteratur. Slutligen vill jag också rikta tack till alla dem som låter mig använda sitt bildmaterial och sina foton i min uppsats.

SAMMANFATTNING

Tillfällig urbanism är ett brett begrepp som sammanfattar en mängd aktiviteter och initiativ i stadsrummet. Det handlar ofta om interventioner genomförda av några få engagerade individer som ägnar sig åt sina projekt på hobbybasis, som ett sätt att umgås. I vissa fall är istället de tillfälliga aktiviteterna ett sätt för initiativtagarna att relativt enkelt och billigt kunna testa ett koncept för en affärsverksamhet, som ifall den blir lyckad kan anta en mer permanent form.

Nya levnads- och arbetsförhållanden, där allt fler arbetar inom kunskapsindustrier i västvärldens städer, har medfört att vi är mer flexibla i förhållande till tid och rum. Många av oss kan ta med oss datorn och arbeta på ett café, eller ta ut flexitid och ta en ledig eftermiddag en solig dag. Detta gör att vi ställer nya krav på vår närmiljö och vi har nya förväntningar på vad det offentliga rummet ska erbjuda. Det har gett upphov till allt fler hybrida lokaler och miljöer har börjat poppa upp, som till exempel caféer som erbjuder skrivare och mötesrum. Genom att tillfälliga aktiviteter är relativt snabba och billiga att genomföra erbjuder de intressanta möjligheter att modifiera det offentliga rummet i enlighet med önskemål.

Den tillfälliga urbanismen vittnar också om ett nytt förhållningssätt mellan medborgarna och makthavarna i en stad. Det vittnar om en vilja bland medborgare att få ha

en mer aktivt drivande roll i påverkan på sina närområden. Allt från urban-knitting-konstnärer och guerilla garderners till initiativtagare till Pop Up restauranger, visar på att det finns en vilja att på ett enklare och mer direkt sätt kunna vara med och påverka såväl form som innehåll i det offentliga rummet.

På senare år har också kommuner och planerare fått upp ögonen för tillfällig urbanism. Det ses som en intressant metod för att höja statusen i socio-ekonomiskt utsatta områden, att omvandla gamla industriområden till innerstad eller som ett billigt sätt att genomföra omvandlingsprojekt under tider av ekonomisk kris.

Examensarbetet strävar efter att besvara i vilken idéhistorisk kontext intresset för tillfälliga aktiviteter i det offentliga rummet har vuxit fram. Arbetet vill beskriva men också kritiskt granska tillfälliga interventioner och motiven för dess. Den övergripande frågan är dock vad som står att vinna på att arbeta med tillfälliga aktiviteter i planeringen, samt att ge exempel på hur det kan göras.

Metoden för att finna svaret på dessa frågor har i första hand varit litteraturstudier och studier av genomförda projekt, men även intervjuer har genomförts för att ge en kompletterande bild av hur planerare respektive tillfälliga initiativtagare ser på sina roller och på fenomenet tillfällig urbanism.

ABSTRACT

Temporary Urbanism is a broad term that summarizes a wide spectra of activities and initiatives in the public space. This often involves interventions implemented by a few dedicated individuals who engage in their projects as a hobby and as a way to socialize. In other cases the temporary interventions is a way for the initiators to test a concept for a business in a relatively simple and inexpensive manner, which if proven to be successful can be adopted in a more permanent form.

Our living and working conditions has changed and more and more people are now working in knowledge industries in urban regions in the West. Because of this, today people are more flexible in relation to time and space. Today many of us can bring our computers and working away from the office, or choose to take out flexible hours and have a free afternoon if we feel like it. This means that we place new demands on our environment and we have new expectations of what public space should offer us. It has given rise to an increasing number of hybrid premises and environments, such as coffee shops which provides meeting rooms and printers. Since temporary activities are relatively quick and inexpensive to implement, they offer interesting opportunities to modify the public domain in accordance with our new wishes.

Temporary urbanism also implies that a new relationship between citizens and rulers in our cities is beginning to emerge. It shows a desire among citizens to have a more direct say in how their local area should develop. Everything from urban-knitting artists and guerilla gardeners to the initiator of Pop-Up restaurants shows a growing strive for a simpler and more direct way to influence both form and content in the public domain.

In recent years there has also been a growing awareness of temporary urbanism amongst planners and municipalities. Temporary urbanism is seen as an interesting method to raise the status of socio-economically poor areas, transform old industrial sites to city or as an inexpensive way to implement transformation projects during times of economic crisis.

This thesis seeks to answer in which context the interest for temporary activities in the public space has emerged. The thesis wishes to describe, but also critically examine, temporary interventions and the motives behind them. The main focus of the thesis, however, is to show what can be gained by working with temporary activities in planning.

The method for finding the answer to these questions has primarily been the study of literature and projects which tries to integrate temporary urbanism. Interviews have also been conducted to provide a complementary view of how planners and temporary initiators reflects on their roles and how they regard the phenomenon of temporary urbanism.

FÖRORD.....	II
TACK TILL.....	II
SAMMANFATTNING.....	III
ABSTRACT.....	IV

1 INLEDNING

INTRODUKTION.....	2
BAKGRUND.....	3
FRÅGESTÄLLNING.....	4
SYFTE/MÅL.....	5
AVGRÄNSNINGAR.....	5
TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	7

2 TILLFÄLLIG URBANISM FÖRUTSÄTTNINGAR OCH DRIVRAFTER

À NOUS LE PARKING.....	10
TILLFÄLLIG URBANISM SOM KATALYSATOR.....	11
FÖRUTSÄTTNINGAR OCH DRIVKRAFTER FÖR TILLFÄLLIG URBANISM.....	14
MELLANRUM & VAKANS	16
MED STADEN SOM ARBETSPLATS.....	18

3 BOTTOM UP, TILLFÄLLIGA AKTIVITETER OCH BRUKARE

POPUPP: EXEMPEL.....	21
TILLFÄLLIGA INITIATIV BRUKARE.....	22
TRE TYPER AV TILLFÄLLIGA BRUKARE.....	23
INTERNET.....	24
DET LOKALA VS DET GLOBALA.....	25
OPEN SOURCE PLANNING.....	26
POP UPP: ETT SAMTAL MED MICHAEL GATES CARLSSON OCH JAKOB LUNDKVIST.....	28

4 TOP DOWN, ALTERNATIVA PLANERINGSMODELLER

DELTA X: EXEMPEL.....	37
PROBLEMET MED DAGENS PLANERINGSVERKTYG.....	38
VARFÖR ALTERNATIVA PLANERINGSMODELLER.....	41
FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR TILLFÄLLIGA AKTIVITETER.....	32
PLANERA FÖR TILLFÄLLIGA AKTIVITETER.....	45
AKTIVERA.....	45
NEULAND: EXEMPEL.....	48
INITIERA.....	49
CARLBERSBYEN: EXEMPEL.....	51
DELTA X: INTEVJU MED PELLE BACKMAN.....	52

5 DISKUSSION

KRITIK MOT TILLFÄLLIG URBANISM.....	57
TILLFÄLLIGA AKTIVITETER & GENTRIFIERING.....	58
DET TILLFÄLLIGAS LOTT.....	61
SLUSATS.....	63

KÄLLOR

TRYCKTA KÄLLOR.....	67
DIGITALA KÄLLOR.....	67
BILDKÄLLOR.....	68

INLEDNING

INTRODUKTION

Under denna rubrik verkar det vara brukligt att ge en kort introduktion till varför man har valt ämnet som ligger till grund för uppsatsen. Sanningen är emellertid den att jag inte minns något specifikt projekt eller text som inspirerat mig till att forska vidare i tillfällig arkitektur och tillfälliga interventioner i stadsrummet. Snarare har mitt intresse för en mängd frågor som rör demokrati, ekonomi och stadsplanering långsamt växt, och i en uppsats som behandlade tillfällig arkitektur såg jag en möjlighet att ta ett brett grepp om dessa frågor. Det har på många sätt varit en ganska besvärlig process och jag har vid många tillfällen ångrat att jag inte ägnade mitt examensarbete åt ett mer konkret och välavgränsat ämne. På många sätt har valet av ett brett ämne, ett tvärvetenskapligt angreppssätt och generella frågeställningar gjort att jag öppnar mig för mycket kritik.

Ger den studerade litteraturen verkligen en tillräcklig överblick av ämnet?

Ger litteraturen en rättvisande bild av de studerade fenomenen?

Är det rimligt att i så hög utsträckning referera till projekt genom andrahandskällor?

Kan de studerade projekten verkligen sägas vara representativa för tillfällig arkitektur?

Samtidigt som min ambition har varit att förhålla mig så objektivt som möjligt till litteraturen så är naturligtvis sanningen den att uppsatsen är min subjektiva syntes av det studerade ämnet. Val av ämne, litteratur och studerade projekt, liksom berättelsens upplägg och röda tråd är alla resultat av mina subjektiva val och ställningstaganden. På något annat sätt kan det inte bli när man studerar så breda och abstrakta fenomen.

Hade jag istället ägnat mitt examensarbete åt ett mer konkret ämne, säg "den kommunala förvaltningsskuld" eller "växtbäddar för stadsträd" så hade naturligtvis den vetenskapliga precisionen varit betydligt högre. Men, samtidigt som sådana texter kan vara mycket nyttiga och tillsynes önskvärda (sett till de föreslagna ämnena för examensarbete som institutionen tillhandahåller), så representerar de inte för mig lämpliga ämnen att fördjupa sig i på en arkitekturutbildning. Landskapsarkitektur och stadsplanering är mer än tekniska lösningar, växtzoner och tillgänglighetsfrågor. Det finns något mer bortom Boverkets normer och rekommendationer.

I utformningen av det offentliga rummet, eller av våra städer i stort, finns det stora ideologiska frågor om demokrati och hållbarhet. Frågor som för mig bättre motsvarar det ansvar jag läser in i arkitektrollen än frågan

om "den kommunala förvaltningsskulden". Vi är inte ingenjörer och vi är inte ekonomer. Som jag ser det bör inte vår uppgift i första hand vara att fördjupa oss i tekniska frågor som andra yrkesgrupper står bättre rustade att lösa, men snarare se till det breda perspektivet för vilket en tvärvetenskaplig utbildning rimligtvis har förberett oss. Med det sagt vill jag inte ta något ifrån någon, eller nedvärdera vikten av examensarbeten som behandlar välavgränsade ämnen. Däremot vill jag motivera ett brett angreppssätt och slå ett slag för examensarbetet som mer vilar på analyser av allmänna trender och tendenser i samhället än som helt förlitar sig på kvantifierbara fakta. Jag upplever att en sådan motivering är på sin plats då det verkar som den typen av akademiska arbeten inte uppmuntras eller respekteras i lika hög grad som arbeten som fokuserar på hårda fakta.

BAKGRUND

Tillfällig arkitektur och tillfälliga interventioner i stadsrummet har tillsynes blivit allt vanligare förekommande fenomen på senare år. Många trender, som "urban knitting", "guerilla gardening" och "flashmobs" har spridit sig snabbt och brett och vittnar om att allt fler har fått ett intresse för att göra interventioner i stadsrummet. Ibland handlar det om politiskt motiverade interventioner, ibland undersökande konstprojekt och ibland är det inte svårare än att initiativtagaren vill påverka sin närmiljö, göra något fint och skänka glädje till förbipasserande.

Parallellt med det ökande intresset för tillfälliga interventioner bland stadsbor runt om i (väst)världen tycks det som intresset för tillfällig arkitektur också har växt bland arkitekter och stadsplanerare. Här verkar intresset främst kretsa kring tillfällig arkitektur som ett stadsbyggnadsredskap som på olika sätt kan utnyttjas för att bygga mer hållbara städer. Tilltron till den tillfälliga arkitekturens potential i dessa kretsar tycks stor och olika författare och arkitekter ser fenomenet som en potentiell lösning på vitt skilda problem som stadsutvecklingen idag står inför. Somliga betonar att fenomenet har en förmåga att bygga livskraftiga sociala strukturer, andra fascinerar av möjligheten med "mjuka" och lättföränderliga strukturer som lätt kan modifieras allt eftersom behoven växlar, och ytterligare andra pekar på att tillfällig

arkitektur ofta är billig arkitektur som därmed kan minska fluktuationer i byggmarknaden till följd av recession. I de här exemplen behandlas fenomenen tillfällig arkitektur och tillfälliga interventioner i en bredare bemärkelse än bara enskilda interventioner eller objekt. Fokus ligger istället på situationer och miljöer där flera tillfälliga interventioner samlas på en plats. Skribenter som Richard Florida och Bishop & Williams talar om "kreativa kluster" och antyder att det krävs en kritisk massa av tillfälliga interventioner för att miljöerna ska generera positiva spinn-off effekter. Det är med andra ord inte de enskilda objekten som är av intresse i stadsplaneringssammanhang, utan snarare de positiva sidoeffekterna som kan uppstå när många objekt samlas i kluster. Det är min tolkning att fenomenet därför kan utgöra ett intressant komplement till mer traditionell, tjänstemannastyrd stadsplanering. Tillsammans med andra metoder som medborgardialoger och brukarsamverkan kan kanske tillfälliga interventioner i stadsrummet komplettera den tjänstemannastyrda stadsplaneringen som en metod för att öka flexibiliteten i genomförandet av översiktsplaner eller större detaljplaner och därmed förhoppningsvis erbjuda ett sätt att hantera osäkra planeringsförutsättningar.

FRÅGESTÄLLNINGAR:

I vilken idéhistorisk, ekonomisk och samhällelig kontext har intresset för tillfällig urbanism vuxit fram?

Vilka är de tillfälliga initiativtagarna och vad vill de få ut av sitt intresse för tillfällig urbanism?

Vad har tillfällig urbanism och tillfälliga initiativtagare att bidra med i planeringssammanhang?

Vad finns att vinna på att arbeta med tillfällig urbanism i planeringssammanhang?

SYFTE/MÅL

Målet med mitt examensarbete har varit att sammanställa en kort exposé över tillfällig arkitektur och alternativa planeringsmodeller. Min tes har varit att intresset för dessa fenomen har ökat och fokus i uppsatsen har legat på att på ett interdisciplinärt undersöka i vilken kontext det i så fall skett.

AVGRÄNSNINGAR

Av någon anledning tänker jag på utformandet av facktexter som uppbyggnaden av ett juridiskt fall, och under syfte/mål och avgränsningar skall fallets grund byggas på sådant sätt att det ger logiskt stöd åt slutpläderingen, i det här fallet litteraturstudien och diskussionsdelen. Här bygger man en gard och föregriper kritiken för eventuella lösa trådar och svagheter i resonemanget. I ljuset av det kan jag enkelt konstatera att jag har ett mycket svagt fall. Beslutet att närma sig ämnet tvärvetenskapligt och med ett brett angreppssätt har effektivt gjort att avgränsningar i princip fått stryka på foten eftersom medvetna avgränsningar i ett tidigt skede av arbetet omöjliggör ett sådant angreppssätt. Den studerade litteraturen och studerade exempel har inte heller varit behjälpliga i att finna motiverade avgränsningar för ämnet. Bara ett begrepp som "tillfälligt", uppsatsens mest centrala begrepp, låter sig svårligen avgränsas på ett rimligt sätt. Allt eftersom arbetet med uppsatsen fortskridit har jag emellertid gjort ett fåtal avgränsningar för att över huvudtaget kunna sy ihop säcken.

Uppsatsen behandlar tillfällig arkitektur och tillfälliga interventioner i urbana sammanhang. I de flesta fall handlar det därtill om relativt stora städer. De flesta exempel, både ur litteraturen och studerade projekt, utgår dessutom från städer och stadsdelar med befolkningstillväxt

där markpriserna är höga eller förväntas stiga inom en relativt snar framtid. Några få exempel nämns i och för sig där motsatsen gäller, men då främst avsedda som referensexempel som inte närmare studeras.

Vidare har uppsatsen avgränsats till att behandla västvärlden, och då främst Europa och USA. Alla exempel är hämtade från dessa världsdelar och framförallt kan den idéhistoriska bakgrunden, som söker förklara kontexten i vilken intresset för det tillfälliga vuxit sig starkt, framförallt sägas vara gällande för den industrialiserade västvärlden. På samma sätt har uppsatsen avgränsats till att behandla demokratier.

Jag har i uppsatsen försökt att så långt det är möjligt relatera fenomen till en svensk situation, men då den svenska litteraturen på området är begränsad har det bara kunnat göras med viss svårighet. Inga närmare studier har till exempel utförts gällande eventuella avvikelser av utformningen mellan svenska översiktsplaner och motsvarande styrdokument i andra länder. I litteraturstudien har jag konsekvent använt mig av begreppet översiktsplan som översättning av "master plan", på motsvarande sätt har "master plan" av Overmeyer, Oswalt och Misselwitz använts som begrepp för att beskriva översiktsplaner i såväl Storbritannien, som i USA och Tyskland.

Till sist har jag också begränsat arbetet till att behandla relativt starka socioekonomiska grupper och deras potentiella roller som producenter respektive konsumenter av tillfällig arkitektur och tillfälliga interventioner i stadsrummet. Det har skett som en konsekvens av att den litteratur som jag kommit i kontakt med i förberedelserna för detta arbete primärt, för att inte säga uteslutande, har behandlat sådana grupper. Avgränsningen har också skett med hänsyn till att relationen mellan tillfällig arkitektur och svagare socioekonomiska grupper är ett så brett, viktigt och intressant ämne att det mer än väl utgör information nog för en egen uppsats. Ämnet har verkligen aktualiserats i och med senare tids migration från krigshärdar i Europas omedelbara närhet som bland annat har föranlett diskussioner om tältläger men också av tiggarmigrationen, från i första hand, Rumänien, som har resulterat i en debatt om tillfälliga bosättningar. Min bedömning har varit att jag inte kunnat göra ämnet rättvisa med hänsyn till arbetets omfattning och den studerade litteraturen, varför frågan inte behandlas i uppsatsen.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Detta examensarbete grundar sig i första hand på litteraturstudier, samt studier och analyser av genomförda projekt i stadsrummet som jag bedömt vara av intresse för uppsatsen. De projekt som refereras i uppsatsen har i alla fall utom två studerats via andrahandskällor. Det är naturligtvis inte optimalt, men till följd av att de studerade projekten har sin spridning över såväl USA som Europa har det inte funnits vare sig pengar eller tid att göra platsbesök. Jag hade naturligtvis kunnat välja andra projekt att referera till men gjorde bedömningen att projekt som inte var möjliga att besöka men tydligt exemplifierar ett fenomen var att föredra framför mindre goda exempel som gick att besöka. I själva verket tror jag inte att jag hade kunnat hitta trovärdiga exempel på så många alternativa planeringsmodeller i min närhet, då det är min bedömning att Sverige inte tycks vara ett föregångsland i dessa frågor. Två intervjuer har också genomförts som en del av arbetet med uppsatsen för att bättre kunna förankra ämnet i en svensk situation. Intervjuerna är tänkta att fungera som fördjupande exempel för, i ena fallet, tillfälliga aktiviteter som del i planeringen, och i det andra fallet som ett exempel på hur initiativtagare till tillfälliga interventioner ser på sin roll i staden.

Den ena intervjun genomfördes via mail där Pelle Backman från arkitektbyrån Himmelfahrtskommando var vänlig och gav utförliga svar på mina frågor. Den andra

intervjun genomfördes genom ett personligt möte med Michael Gates Carlsson och Jacob Lundkvist på ett Kafé i Uppsala. Det insamlade materialet från intervjuerna är publiceras i sin helhet då jag gjorde bedömningen att det var av intresse för uppsatsen att erbjuda en oredigerad version av vad som sades då de intervjuobjektens svar är utförliga och bra och säger något om deras respektive roll i det offentliga rummet och deras relation till den tillfälliga arkitekturen.

Vid sidan av litteratur inom arkitektur och planering, har texten använt inflytelserika källor inom urban sociologi, ekonomi och kulturteori. Detta för att ämnet fodrar ett interdisciplinärt angreppssätt, då den tillfälliga urbanismen inte kan härledas till en utan flera diskurser och motivkretsar. Uppsatsen bygger alltså på ett strategiskt urval av författare, för att göra det möjligt att i ett litet format åstadkomma en syntes av flera perspektiv.

Philipp Oswalt är professor i arkitektur vid Universitetet i Kassel och initiativtagare och koordinatör för forskningsprojektet Urban Catalyst, som undersökte stadsutveckling genom tillfällig användning. Hans medförfattare till boken "Urban Catalyst – the power of temporary use", Klaus Overmeyer, är professor i landskapsarkitektur vid Bergische Universität Wuppertal, och tillika initiativtagare till Urban Catalyst. Philipp Misselwitz är arkitekt, stadsplanerare och medgrundare till till forskningsprojektet Urban Catalyst.

Charles Landry är professor i International Urban Creativity vid The Beijing De Tao Masters Academy i Shanghai och grundare till tankesmedjan Comedia som arbetar med kreativitet, kultur och urban utveckling.

Nigel Taylor undervisade fram till sin pension 2010 i stadsplanering och arkitektur på University of the West of England i Britstol, och har skrivit en mängd artiklar om stadsplanering och arkitektur.

Zygmunt Bauman är sociolog och verksam professor vid universiteten i Warszawa, Tel Aviv och Leeds.

Richard Florida är en amerikansk professor i ekonomi vid universitetet i Toronto som arbetar med att analysera staden utifrån sociala och ekonomiska aspekter.

Peter Bishop är stadsplanerare och rådgivare till borgmästaren i London, föreläsare och gästprofessor vid arkitektur fakulteten vid Nottingham Trent University.
Lesley Williams är utbildad i stadsplanering och miljövetenskap och arbetar som rådgivande konsult i stadsbyggnadsfrågor.

TILLFÄLLIG URBANISM

FÖRUTSÄTTNINGAR &
DRIVKRAFTER

À NOUS LE PARKING

I samband med att arkitektur och ingenjörsskolan INSA Strasbourg, påbörjade arbetet med att reorganisera sitt Campus bestämde man sig för att göra något av skolans förgård som fram till dess bara utgjorts av parkeringsplatser. Arkitektkollektivet Collectif ETC, erbjöd sig att driva omvandlingsprocessen av den tidigare parkeringsplatsen till ett offentligt rum, vilket resulterade i projektet À nous le parking. (Collectiv etc 2011 (2))

Arkitektkollektivet lät studenter på skolan själva designa en serie möbler utifrån ett antal regler. Bland annat skulle möblerna: utgå från och konstrueras på en lastpall så att de enkelt gick att flytta på med hjälp av en palldragare; ha minst två användningsområden; vara tåliga, samt kunna konstrueras av eleverna själva. När studenterna lämnat in sina förslag valdes sju olika moduler varpå eleverna gemensamt konstruerade sammanlagt 33 moduler. Exempel på funktioner som modulerna erbjöd var: schackbord, fotbollsmål, pingisbord, planteringsurnor, anslagstavla och olika former av sitt och liggmöbler.

I samband med projektet uppmanades också boende i området att nyttja den gamla parkeringsplatsen för att den på så sätt skulle integreras i det offentliga rummet. Syftet med projektet var att elever och andra själva skulle kunna experimentera sig fram till vilken form och funktion den nya gestaltningen för parkeringen skulle kunna få. För att underlätta de rumsliga experimenten på platsen byggdes också en modell där intresserade kunde samlas och diskutera gårdens utformning innan man skred till verket med att flytta lastpallarna. (Collectiv etc 2011 (1))

Projektet blev snabbt mycket populärt, både bland skolans elever, allmänheten och skolans styrelse som ansåg att projektet var positivt för skolan image och hjälpte till att synliggöra den. Ursprungligen var installationen bara avsedd att hålla på i några veckor, men till följd av projektets popularitet och att det engagerade så många i den kommande utformningen av platsen förlängdes projektiden till ett antal månader. (Collectiv etc 2011 (2))

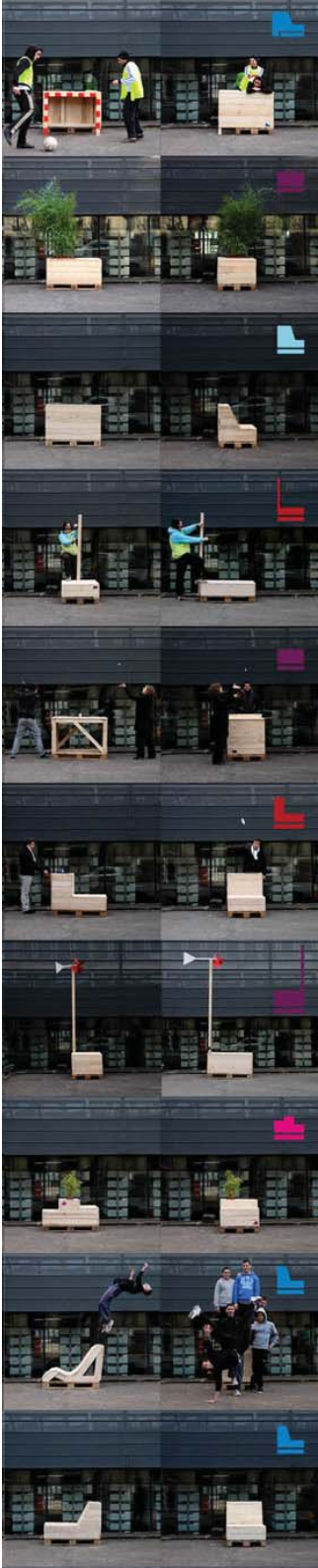

Bild 1

Bild 2

Bild 3

Bild 4

Bild 5

TILLFÄLLIG URBANISM SOM KATALYSATOR

11

De planeringsmodeller som intresserar sig för tillfälliga initiativ och tillfällig arkitektur kan kanske bäst beskrivas som postmodernistiska. De har vuxit fram ur en kritik mot den modernistiska planeringen och de miljöer som den lämnade efter sig. De vänder sig mot den modernistiska idén om en rationell och ideal struktur för att istället erkänna mångfalden och söka bejaka den. Nigel Taylor menar att postmodernismen i grunden representerade en helt annan syn på livet än modernismen. Där modernismen värdesatte enkelhet, ordning, enhetlighet och renlighet, hyllar istället postmodernismen det komplexa, mångfasetterade och annorlunda. (Taylor 1998, s.166)

Även om framväxten av planeringsmodeller som intresserar sig för tillfällig arkitektur mycket väl kan vuxit fram ur en kritik av den modernistiska planeringsmodellen så är det inte en rättvis bild att kalla dagens kommunala stadsplaneringsmetoder för modernistiska. Redan under 60-talet började kritiken mot den "rationella planeringen" i Sverige och medborgare gick samman i intressegrupper som engagerade sig i stadsbyggnadsfrågor och i framförde krav på ökad insyn i planeringsprocessen. 1987 instiftades Plan- och bygglagen som bland annat hade till syfte att öka insynen i planeringsprocessen och öka inflytandet bland invånarna i densamma genom att lagstifta om ett samrådsskede där medborgare har rätt att opponera sig mot planer. (Lindeholm, Oliveira e Costa och Wiberg 2015 ss. 2-3)

I många avseenden är också bilden av "den goda staden" en helt annan idag än den var under den tid då modernismen utgjorde planeringsidealet. Kritiken mot den modernistiska stadsplaneringen som förespråkade funktionsseparering har som sagt pågått sedan 60-talet och idag förefaller det mig snarare vara "blandstaden" som är den nya målbilden i stadsplaneringssammanhang. Även om många och tillsynes viktiga steg har tagits för att demokratisera stadsplaneringen i Sverige riktas dock fortfarande kritik mot hur medborgarsamverkan fungerar i praktiken. Dels menar vissa kritiker att samrådsskedet ligger för sent i planeringsprocessen och att medborgarnas möjlighet att påverka resultatet därför i praktiken är mycket litet, dels menar vissa kritikerna att samråd olyckligtvis primärt tycks engagera en homogén grupp bestående av vita högutbildade män i medelåldern. Under 2000 talet har dock flera kommuner gjort försök att involvera medborgare tidigare i planprocessens tidiga skeden för att öka den demokratiska insynen och påverkan på planeringsprocessen. (Lindeholm, Oliveira e Costa och Wiberg 2015 ss. 2-3)

Kanske kan tillfällig arkitektur och tillfälliga interventioner i stadsrummet vara ytterligare ett verktyg i planeringen för att öka medborgarinflytandet i planeringen, ett verktyg som har en möjlighet att locka andra socioekonomiska grupper att intressera sig för och ta del av utformandet av sin stad och sin närmiljö.

INLEDNING

Det finns många exempel på arkitekter och stadsplanerare som har experimenterat med alternativa planeringsmodeller i ett försök att hantera och kontrollera den osäkerhet som långa planeringshorisonter innebär. Gemensamt för dessa projekt är att de på olika sätt sökt finna strukturer som på ett eller annat sätt tillåter tillägg och förändringar allteftersom förutsättningarna förändras. Idén är att genom ett starkt ramverk, oftast grundat på den infrastruktur man anser vara nödvändig för området, tillåta innehållet att utvecklas mer organiskt. Målet tycks för det mesta vara att strukturen och det övergripande ramverket ska vara så starkt och identitetsskapande att områdets identitet och värden består oavsett i vilken takt och med vilka resurser det fylls med innehåll.

Vad jag i den här uppsatsen kallar "alternativa planeringsmodeller" är inget nytt fenomen. Först i och med att planeringsprocessen blev mer standardiserad, och inte i lika stor utsträckning påverkad av enskilda makthavares och arkitekters nycker, kan man över huvud taget tala om "alternativ". Men idéer om att skapa ramverk för att hantera osäkerhetsfaktorer som till exempel tid och resurser har det funnits länge.

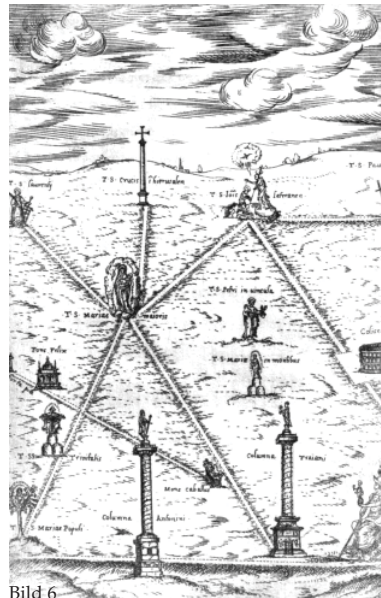

Bild 6

Under det sena femtonhundratalet var stora delar av Rom förslummat och påvemakten var i princip bankrutt och hade inte de tillgångar som krävdes för att omvandla staden till ett värdigt högsäte för den katolska kyrkan. Domenico Fontana, chefsarkitekt för påven Sixus V, hade ritat en stadsplan för Rom med piazzor sammanknutna med stora avenyer. Men på grund av påvemaktens dåliga ekonomi insåg han att planarbetet skulle behöva angripas på ett annat sätt om hans vision skulle kunna genomföras. Han lät därför placera ut sex obelisker, tillvaratagna från ruinerna av det antika Rom, och lät dem markera de viktigaste noderna och piazzorna i sin plan. Under de följande tvåhundra åren använde sig nya makt-havare av Fontanas enkla ramverk för att successivt låta staden växa fram kring dessa noder. Idag kan man se en av Fontanas obelisker på Petersplatsen.

(Bishop och Williams 2012, s. 180)

(Wikipedia: Domenico Fontana)

Motiven till att arbeta med alternativa planeringsmodeller är flera och skiljer sig åt. I många av de tidigare experimenten med alternativa planeringsmodeller kan man ana en mer idealistisk idé. I grunden handlar det, som konstaterat, om att hantera långa tidshorisonter och oförutsedda förändringar, men utöver de faktorerna stöter man på en mängd andra argument till varför det är önskvärt att vara mer flexibel i sin planering. Arkitekterna bakom dessa förslag vänder sig ofta mot hur det industrialiserande byggandet under modernismen skapade monotona och statiska stadslandskap, eller ser alternativa planeringsmodeller och flexibla planer som ett sätt att skapa mer socialt-, ekonomiskt- och ekologiskt hållbara miljöer. Det finns också exempel, som i fallet med "Special Economic Zones" i London, där man genom alternativa planeringsmodeller och enklare planeringsförfarande velat skapa gynnsamma miljöer för företagare och investerare. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 180) På en politisk skala spänner intresset för flexibla planeringsmodeller från den anarkistiska vänstern till den nyliberala högern och argumentens spännvid är där efter.

Mycket pekar dock på att intresset för alternativa planeringsmodeller idag är på frammarsch och börjar få en bredare förankring (DePhillis, 2012). Det tycks idag engagera betydligt fler än idealistiska arkitekter och nyliberala tänkare. Kommuner runt om i Europa börjar se fördelarna med att komplettera traditionell planering med alternativa planeringsmodeller.

FÖRUTSÄTTNINGAR & DRIVKRAFTER

FÖR TILLFÄLLIG URBANISM

Den polske filosofen Zygmunt Bauman menar att världen under det senaste halvsekleet rört sig från en fas av solid modernitet (solid modernity) in i en fas som han kallar flytande (liquid modernity). Den solida fasen grundade sig i en övertygelse om att det gick att bygga en fullt rationell och perfekt värld. Förändring var, enligt detta synsätt, endast temporär och ett steg på vägen mot den fulländade perfekta världen. När världen väl var fulländad var förändring inte bara onödig utan oönskad. Genom att förvärva tillräcklig information, kunskap och tekniska färdigheter kunde man bygga en värld som inte längre skulle behöva framtida modifieringar och förändringar. Genom byråkrati, lagar och regelverk trodde man sig kunna eliminera otrygghet och kaos och bygga ett stabilt samhälle med stabila värderingar. Som Bauman påpekar framstod en sådan strategi som rimlig i en värld som förändrades långsamt, med hierarkier och samhällsstrukturer som i den närmaste var orubbliga.

(Bauman 2004, ss 3-5 [www])

Den flytande fasen, där vi enligt Bauman numera befinner oss, karaktäriseras istället av att den inte kan hålla sin form under någon längre tid. Det har också skett ett paradigmskifte i människans och samhällets förhållande till förändring, enligt Bauman. Vi tror inte längre att ett tillstånd av perfektion kan uppnås och tvingas därför acceptera att förändring är en permanent omständighet att

räkna med. Bauman menar att denna osäkerhet ger upphov till känslor av osäkerhet och ställer människor inför en rad nya utmaningar. Institutioner och företag är idag inte lika beständiga och trygga som en gång var fallet och är därför inte längre något som individer kan bygga sina liv eller karriärer kring. Förändringar på marknaden kan innebära stora förändringar för företag, vilket i sin tur kan innebära att anställda avskedas eller måste flytta för att behålla jobbet. Bauman beskriver det som att människor av idag, i den flytande moderniteten, är på drift genom livet och byter, alternativt tvingas till att byta jobb, partner, hemstad med mera. Den flytande moderniteten karaktäriseras av osäkerhet, risk och skiftande förtroende, varför människor idag måste vara flexibla, anpassningsbara och snabba att utnyttja de möjligheter som öppnar sig. (Bauman 2004, ss 3-5 [www])

Nigel Taylor uppvisar ett liknande tankesätt när han beskriver övergången från modernismen till postmodernismen, även om han i det resonemanget behandlar en kortare tidshorisont än Bauman gör. Han påpekar att många betraktar postmodernismen, inte bara som ett skifte i estetiska preferenser, utan som ett nytt sätt att betrakta världen på. Modernismen, menar han, var en utpräglad intellektuell rörelse som förlitade sig på förnuft och vetenskap och karaktäriserades av en grundmurad framtidsoptimism. Genom rationella analyser och nya vetenskapliga genombrott kunde människan bygga en bättre värld åt sig. Modernismen var med andra ord ett

utopiskt projekt som trodde sig kunna skapa välbstånd och lycka genom tekniska landvinningar och rationella analyser. Så långt påminner Taylors resonemang mycket om Baumans, men i sin förklaring av hur samhället förändrats skiljer sig Taylors beskrivning något från Bauman. Taylor menar att postmodernismen var ett direkt svar på modernismens misslyckanden och att den angrep modernismen på två fronter. Dels, påpekar han, var framtidsoptimismen och vetenskapstron skakad i grunden när världen, efter andra världskriget, fått skåda vilken fruktansvärd förödelse vetenskap och rationalitet kunde leda till. Dels var många kritiska till modernismen som arkitektoniskt och stadsbyggnadsmässigt ideal då man ansåg att den, genom sin fixering vid rationalitet och enkelhet, skapat döda och livlösa miljöer. (Taylor 1998, ss.163-164)

Bishop och Williams tycks också i många avseenden dela Baumans syn på vår samtid och konstaterar också att osäkerheten kring politiska, ekonomiska och klimatomständigheter utan tvekan växer (Bishop och Williams 2012, s. 23). Man pekar på hur en stor mängd naturkatastrofer, som tsunamin i Indiska oceanen 2004, Orkanen Katrina 2005 och jordbävningen med efterföljande tsunami i Japan 2011, verkligen blottlagt de mänskliga strukturernas bräcklighet. Man pekar också på finanskrisen 2008 och hur den, sprungen ur en finansiell bubbla som i sig själv uppfattades som ett permanent tillstånd, var nära att resultera i en global finansiell hårdsmälta och hur det

FORDISM

Begreppet fordism är en vidareutveckling av Taylorism som används i dag om arbetsorganisationer med hög grad av specialisering och centralisering, idéer som anses ha kommit från Taylors teorier. Henry Ford vidareutvecklade det med löpandebandprincipen för att tillgodose en massmarknad med generella produkter, för företaget Ford i första hand bilmodellen T-ford.

Wikipedia, Fordism

underminerat tron på evig tillväxt. (Bishop och Williams 2012, s. 23). Dessa är de exempel som Bishop och Williams tar upp i sin text men det finns säkert många fler att tillägga. En egen reflektion är hur klimatkris, peak-oil och överpopulation får många att ifrågasätta idéer om till exempel energiproduktion, tillväxt och BNP som mått på välbstånd. Idéer som varit fundamentala för hur vi sett på världen och dess utveckling sedan industrialismen.

Overmeyer, Oswalt och Misselwitz fokuserar även de på hur samhället har förändrats över det senaste halvseklät och vad detta fått för konsekvenser. Deras förklaring är mer fokuserad på den ekonomiska utvecklingen och hur den har förändrats över tid men som jag tolkar deras resonemang är det inget i det som motsäger Baumans mer filosofiska resonemang. Snarare har de bara valt att angripa frågan från en annan ände och fokuserar mer på varför situationen ändrats, medan Bauman nöjer sig med att konstatera att den ändrats och istället fokuserar sitt resonemang kring hur situationen ser ut idag.

I likhet med Bauman pekar Overmeyer, Oswalt och Misselwitz på att arbetsmarknaden, på gott och ont, idag är mycket mer flexibel, eller instabil, än den tidigare varit och att aktörer på arbetsmarknaden oftare byter arbete idag än vad som varit fallet historiskt. Man menar att förklaringen ligger i övergången från fordismen till en kunskapsbaserad ekonomi i Europa. Man pekar bland annat på att många stora tillverkningsföretag i Europa har gått

i konkurs eller flyttat sin produktion till billigare länder i framför allt Asien. Detta har inneburit att arbetsmarknaden i Europa har ändrat karaktär och att många idag arbetar i kunskapsföretag, jämfört med i tillverkningsindustrier som dominerade under fordismen. Overmeyer, Oswalt och Misselwitz kallar dagens samhälle för det postfostistiska samhället och menar att det karaktäriseras av att sociala processer blir allt mer flexibla och dynamiska. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 ss. 9-11)

En liknande syn på arbetsmarknadens utveckling beskrivs av Charles Landry i boken *The creative city*. I ett resonemang om den kreativa staden menar han att människors kompetens, talang och kreativitet i västvärlden ersatt materiella tillgångar, billig arbetskraft och marknadstillgång som de centrala urbana resurserna. Kort sagt att kompetent arbetskraft idag är viktigare än materiella resurser i konkurrensen mellan städer. (Landry 2008, xxxiii) Resonemanget fokuserar just på städer och kan kanske inte sägas vara tillämpligt på företag, där man inom vissa branscher i väldigt hög utsträckning är beroende av materiella tillgångar. Inte heller kan resonemanget sägas vara giltigt för alla städer, men ska spegla förhållandena i den kreativa staden eller kunskapsstaden (jmf Overmeyer, Oswalt och Misselwitz). Landry gör dock jämförelser mellan företag och städer och menar att både företag och städer sent började räkna med mänskligt kapital och kunskap i balansräkningen över tillgångar. 1950, skriver han, bestod företagets tillgångar

till 80 % av materiella tillgångar som fastigheter, varulager, etcetera. Samma siffra är idag ca 50 %, resten utgörs av immateriella tillgångar. Detta har lett till en ökad medvetenhet om vikten av immateriella värden och såväl städer som företag lägger idag mycket resurser på till exempel marknadsföring och pr. (Landry 2008, xxxiv)

MELLANRUM & VAKANS

Sedan sextioalet har stora arealer mark i amerikanska och europeiska städer kommit att överges av industrin. Möjligheten till billigare produktion i utvecklingsländer och effektivare logistiska system har medfört att många tillverkningsindustrier och varulager inte längre varit ekonomiskt bärkraftiga i västerländska städer. (Bishop och Williams 2012, s. 24) I vissa fall har dessa förändringar varit av så stor betydelse för en stad eller region att de medfört en betydande befolkningsminskning vilket ytterligare bidragit till att fastigheter övergivits. Ofta har dessa krympande städer till stor del varit beroende av en eller ett fåtal industrier som när de försvunnit lämnat stor arbetslöshet efter sig. Även i växande städer har det dock genom samma processer, fast i mindre skala, uppstått vakanta landområden. Bishop och Williams skriver om hur det i många fall kan ha varit fördelaktigt eller önskvärt för fastighetsägarna att låta fasigheter "ligga i träda" i väntan på att markpriserna ska stiga och

KUNSKAPSFÖRETAG

"Ett kunskapsföretag är ett företag där produktionen är ickestandardiserad, kreativ, individberoende och komplext problemlösande. Därmed skiljer sig kunskapsföretag från andra tjänsteföretag och industriföretag där verksamheten kan standardiseras."

Wikipedia, kunskapsföretag

området ska bli lönsamt att exploatera (Bishop och Williams 2012, s. 24). Ofta kan dock den perioden komma att bli mycket längre än vad som är önskvärt för fastighetsägarna. Det kan till exempel bero på att verksamheten som avvecklats krävt så stora landområden att det tar mycket lång tid att utveckla dessa. Detta är inte minst fallet i städer där befolkningstillväxten inte medger hastiga exploateringar. Andra faktorer som inverkar på möjligheterna att exploatera ett område är att till exempel markföreningar eller K-märkta byggnader gör exploateringen komplicerad eller oekonomisk. (Bishop och Williams 2012, s. 25)

Bishop och Williams tycker sig se att byggnader idag, i högre utsträckning än tidigare, byggs för att fylla ett marknadsmässigt syfte på kort sikt, för att sedan överges om omständigheterna förändras. Man menar att byggnader bedöms ur ett marknadsperspektiv och överges om de inte genererar förväntad avkastning. Kapitalet är väldigt flexibelt i sitt förhållande till fastigheter och detta kommer oundvikligen att leda till vakanta byggnader eftersom byggnader står där de står. (Det gäller naturligtvis för hela fastigheten inklusive omgivande mark, egen anteckning) (Bishop och Williams 2012, s. 25). Ett exempel på det är etableringen av externhandel i städernas ytterområden, vilket kan få till följd att butiker och verksamheter flyttar från innerstaden. Ett fenomen som inte nödvändigtvis har något samband med huruvida en stad växer eller krymper. I stället kan processen drivas av att hyrorna blir lägre, exponeringen blir bättre, att det blir

lättare för kunderna att komma och handla med bil eller att butiksägaren hoppas på att kunna plocka upp en ny kundkrets från stadens ytterområden. Resultatet blir hur som helst att det frigörs tomma lokaler eller fastigheter på en plats i staden, samtidigt som den tidigare verksamheten flyttar in i nybyggda lokaler i en annan del av staden.

Porrbutik på Andra Långgatan, Göteborg.

Bild 7

I många städer tycks det förvisso finnas starka intressen att driva butiker och handel i stadens centrala delar, även om det tycks som utbudet kanske homogeniseras på dessa platser. Men även i de fall då det finns ett sådant intresse för handelsetablering finns det faktorer som hindrar eller försvårar för etableringen och som därmed kan sägas bidra till skapandet av mellanrum, eller vakanser, i staden. Det handlar ofta om olika former av störande verksamheter som gör handels-, bostads- eller kontorsetablering oattraktiv. Joakim Forsemalm skriver i boken "Mellanrummens möjligheter" om sin forskning kring långgatorna i Göteborg. Han konstaterar här hur en porrbutik som länge legat på gatan, gjort att området inte haft samma kommersiellt orienterade utveckling som närliggande gator. Han beskriver hur porrbutiken har fungerat som en "hyresdämpare" vilket möjliggjort att andra verksamheter kunnat ligga kvar och utvecklas, något som annars kanske inte skulle varit möjligt. Porrbutiken har med andra ord främjat verksamheter som annars har svårt att konkurrera på marknaden. Det kan till exempel handla om gallerier eller konstnärsstudior. (Saltzman (red.) 2009, ss. 168-172)

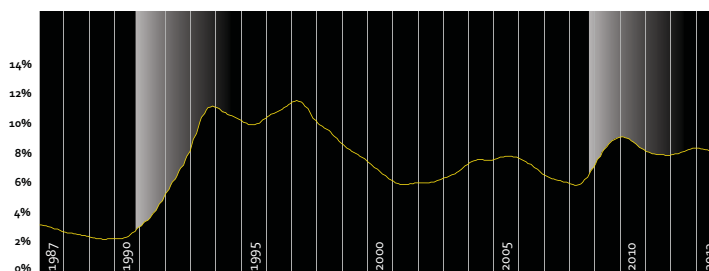
MED STADEN SOM ARBETSPLATS

Arbetsmarknadens förändringar, som beskrivs under första rubriken i detta kapitel, har också medfört stora förändringar i hur och var vi arbetar och i förlängningen hur och när vi använder platser. Arbetsmarknadens allt mer flexibla karaktär återspeglas också i att arbetsförhållandena i många kunskapsyrken blivit mer flexibla. Bishop och Williams beskriver det som att arbetsförhållandena utanför de traditionella åtta-till-fem jobben blivit flexibla i förhållande till plats, tid och arbetsyta (Bishop och Williams 2012, s. 26). Utan att närmare reda ut frågan kan man nog konstatera att ett mer flexibelt förhållande till arbetsplats och arbetsyta till stor del kan tillskrivas tekniska utvecklingar inom kommunikation och bärbara datorer, vilket medfört att många kan bära med sig arbetet. Det beror naturligtvis i sin tur på att, som konstaterats, allt fler arbetar inom kunskapsyrken och därmed inte är rumsligt knutna till, låt säga, ett löpande band. Flexibelitet i förhållande till tid beror naturligtvis också till en del på den nya tekniken, men är kanske framförallt ett tecken på att vårt förhållande till arbete har ändrats. Bishop och Williams menar att anställda idag ställer högre krav på att kunna arbeta flexibla tider och att arbetsgivare därför gör klokt i att tillåta flexibla tider för att kunna vara med och konkurrera om kompetent arbetskraft. Framförallt menar man att det underlättar för många grupper att få ihop livspusslet. För till exempel föräldrar kan det underlätta planeringen om de tillåts

arbeta flextid eller deltid. För andra grupper kan det handla om ett livsstilsval. (Bishop och Williams 2012, s. 26)

Dessa förändringar i arbetssituationen har tillåtit många företag att minska kontorsytorna, eller innebär i alla fall att många skulle kunna göra det. Den brittiska internet-tidningen Flexibility genomförde 2009 en undersökning av hur mycket skrivborden användes på en ekonomiavdelning på ett företag i England. För att skapa sig en så bred bild som möjligt räknade man på alla skrivbord, det vill säga både sekreterare och annan personal som kan antas spendera det mesta av sin tid på kontoret, och anställda i vars uppgifter det i högre utsträckning ingår att åka på möten och dylikt. Man skriver att kombinationen av sjukskrivning, möten, deltidsarbete och semester sammantaget gjorde att skrivborden på ekonomiavdelningen bara användes mellan 45 och 50 procent. (Flexibility [www])

Arbetslöshetens utveckling under perioden 1987-2013. Periodens två större finansiella kriser markerade i vitt

Internet, datorer och de generella förändringarna på arbetsmarknaden, mot den postfordistiska eller kunskapsbaserade ekonomin, har inneburit större möjligheter att starta småskalig affärsverksamhet (Bishop och Williams 2012, s. 26). Samtidigt har också förändringarna på arbetsmarknaden lett till att arbetslösheten under 1900-talet ständigt tycks stabiliseras på allt högre nivåer (se diagram 1). Bishop och Williams skriver om vad de kallar "Involuntary entrepreneurship" vilket de menar ökat kraftigt till följd av den ekonomiska recessionen. Det handlar ofta om människor som ser sig tvingade till att starta företag till följd av svårigheter med att finna arbete. I de flesta fall handlar det om enmansföretag som har för avsikt att fortsätta vara små. Man skriver att över 60 procent av dessa företag i England startar i hemmen. (Bishop och Williams 2012, s. 26)

Ökningen av antal företag som arbetar hemifrån och möjligheten för fler att arbeta på andra platser än kontoret skapar ett behov av nya, icke-traditionella arbetsplatser. Inte minst är sådana platser, enligt Bishop och Williams, attraktiva för ensamföretagare som jobbar från hemmet, något som annars lätt innebär isolering. Möjligheten att friare få styra tiden man arbetar öppnar också möjligheten att varva arbete med mer sociala, eller icke arbetsrelaterade sysslor. Det har gjort att det på senare år i Urbana regioner har bildats arbetsklubbar, öppnat kontorshotell och informella platser att arbeta på.

*COFFICE i Stockholm
Kombinerat kafé och kontor
som bland annat inhyser
arkitektkontoret och
initiativtagarna
c-o-m-b-i-n-e.*

*För en hyra på 700 kr i
månaden får användare
tillgång till mötesrum,
skrivare och rabatterat
kaffe.*

Bild 8

Det kan till exempel handla om kaféer som också tillhandahåller viktiga kontorsfunktioner som till exempel mötesrum och skrivare. (Bishop och Williams 2012, ss. 27-28)

R. Buckminster Fuller ska i sin bok *I seem to be a verb*, 1970, skrivit:

*"Our beds are empty two-thirds of the time.
Our living rooms are empty seven-eighths
of the time. Our office buildings are empty
one-half of the time. It's time we gave this
some thought."*

(The New York Times 2010 [www])

Mycket tyder på att en mer flexibel arbetsmarknad kan bana väg för fler hybrida och tillfälliga aktiviteter, och därmed sannolikt ett effektivare nyttjande av platser i våra städer. Kanske kan det erbjuda en del i lösningen på det problem som R. Buckminster Fullers belyser.

BOTTOM UP

TILLFÄLLIGA AKTIVITETER
& BRUKARE

POP UPP CAFÉ

I maj 2013 fanns under en vecka ett Pop up café i Rosenparken i Uppsala. Caféet bestod av en konformad, rödmålad träkonstruktion som inrymde en liten bardisk. Idén bakom strukturen, och dess placering nedanför en slänt, var att skapa ett blickfång och en samlingspunkt i parken samt att skapa en plattform som kunde fungera som både scen och kaffebar. Konstruktionen byggdes på plats och revs sedan ner efter veckans slut.

Caféet var ett projekt som genomfördes av en grupp uppsalabor, Pop Upp, som engagerar sig i tillfällig urbanism och frågor om medborgares rätt till staden. Målsättningen med caféet var att vitalisera staden under en vecka samt inspirera andra att ta egna initiativ till aktiviteter i stadsrummet. Det centrala i projektet var varken caféets arkitektur eller funktion som kaffebar, utan

att skapa en mötesplats där stadens invånare kunde mötas och uppleva kultur. En facebookside skapades också i samband med projektet där bilder från parken och caféet publicerades och där besökare kunde se ett aktivitetsschema.

Cafébygganden fungerade i sammanhanget mest som en referenspunkt och ett utropstecken som signalerade att något hände i parken. Idén för projektet var att alla skulle vara, och känna sig, välkomna och alla event under veckan var därför gratis och det fanns inga krav på att besökare skulle köpa kaffe.

Under projektveckan tog man Rosénparken i anspråk för föreläsningar, konserter, teater, konstutställningar och ståuppkomik, samt en avslutande fest. Projektet marknadsfördes genom gruppens facebook, där man bland annat

publicerade inspelade liveframträdanden med musiker som var inplanerade att uppträda under veckan.

TILLFÄLLIGA INITIATIV & BRUKARE

3

22

Tillfälliga initiativ har en lång historia och är långt ifrån ett homogent fenomen. Det samma gäller de tillfälliga brukarna. Ända sedan urbaniseringen, i mitten av 1800-talet, tog fart i de gamla industriländerna har kåkstäder och informella bosättningar vuxit fram i den urbana periferin. Under den amerikanska depressionen kom många industrilokaler att stå tomma varpå ett nytt fenomen av tillfällig användning uppstod, husockupation. (Overmeyer, Oswalt & Misselwitz 2013, s.9) Båda dessa fenomen kan sägas vara exempel på tillfälliga initiativ som framtvings av nödvändighet. Brukare har sett sig tvingade att ockupera byggnader eller bygga illegala bosättningar, helt enkelt för att få tak över huvudet. Men husokupationer och andra former av tillfälliga initiativ kan också ha helt andra motiv än nödvändighet. I många fall är det snarare en politisk manifestation som hittar sin grund i kontrakultur och aktivism. Från att initialt engagerat en mindre klick radikala tycks det som att det på senare år, genom nya trender, har börjat engagera människor i allt bredare folkgrupper. Fenomen som "guerilla gardening" och "urban-knitting" tycks också handla om att utövarna vill ta stadsrummet i anspråk och själva påverka sin närmiljö. Trots att man även i dessa fenomen kan skönja en anarkistisk tendens tycks de tilltala nya grupper av brukare och är inte lika illa sedda som till exempel graffiti och husockupationer.

Ytterligare andra tillfälliga fenomen existerar helt inom samhällets lagar och ramverk. Pop-up butiker, marknader och tillfälliga installationer är fenomen som för det mesta verkar inom det politiska och juridiska systemet och måste därför söka tillstånd, redovisa vinster etc. Även i dessa fall tycks det ofta finnas ett intresse hos initiativtagaren att påverka sin närmiljö. På senare år har också intresset för tillfälliga aktiviteter och tillfällig arkitektur som en del i planeringen växt (att döma av publiceringsåren på majoriteten av litteraturen inom området). Som en metod för att omvandla stadsområden eller förändra människors uppfattning av ett område. Detta kan naturligtvis bidra till att ge tillfälliga aktiviteter mer legitimitet, men det finns också potentiella intressekonflikter här mellan mer idealistiska initiativtagare och mer profitinriktade aktörer.

Tillfälliga aktiviteter kan ses som ett svar på fastighetsmarknadens och marknadsekonomens oförmåga att tillgodose vissa behov och önskemål. En förutsättning för att tillfälliga aktiviteter ska kunna lyckas där fastighetsmarknaden och marknadsekonomin inte gör det kan antas vara att de tillfälliga aktiviteterna inte har samma krav på vinst. Denna bild bekräftas också av Overmeyer, Oswalt och Misselwitz som menar att ekonomisk effektivitet inte är målet för de flesta tillfälliga brukare. Ofta är de snarare engagerade i en icke-vinstdrivande verksamhet av volontära initiativ, där målet är verksamheten eller aktiviteten i sig och inte vinsten. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 14)

Trots att vinsten inte är det centrala för många tillfälliga initiativ har de ofta samma preferenser gällande plats, exponering och kundunderlag som traditionella företag. Platsen för en tillfällig aktivitet är därför ofta avgörande för hur väl initiativet lyckas. Önskan att "lyckas" med sitt initiativ är inte svagare hos tillfälligare brukare än hos övriga företagare, men måttet på hur väl ett initiativ lyckats behöver inte nödvändigtvis vara ekonomisk avkastning.

TRE TYPER AV TILLFÄLLIGA BRUKARE.

Overmeyer, Oswalt och Misselwitz beskriver tillfälliga brukare som fattiga på ekonomiskt kapital men rika på socialt och kulturellt kapital och med stor hängivenhet och vilja att förbättra sin närmiljö (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 53).

Man beskriver tre grupper av tillfälliga brukare med olika förhållande till etablerade sociala strukturer:

Den första gruppen består av unga entreprenörer som använder sig av tillfälliga initiativ för att enkelt och kostnadseffektivt testa koncept och affärsidéer. Med förhållandevis litet kapital kan de starta ett pilotprojekt som, i fall det går väl, sedan kan expanderas och övergå i en mer permanent form. Typiskt sett är dessa aktörer unga, välutbildade människor mellan studier och arbetsliv.

Den andra gruppen består av aktörer vars intresse för tillfälliga aktiviteter snarast är en hobby eller ett sätt att umgås. Typiskt sett har de en inkomst men använder fritiden till att engagera sig i tillfälliga aktiviteter som ligger utanför de konventionella fritidsaktiviteterna. Dessa aktörer tillhör de etablerade sociala strukturerna men vid sidan av dessa söker de mer alternativa och experimentella livsstilar.

Den tredje gruppen består av människor som bor i husvagnar och husbilar, samt uteliggare. Overmeyer, Oswalt och Misselwitz beskriver dessa som en relativt liten grupp som valt att ställa sig utanför samhället för att istället leva under alternativa former. Det ska påpekas att författarna här bara avser människor som valt att ställa sig utanför samhället och medvetet valt sin boendesituation.

Gemensamt för dessa tre grupper av tillfälliga brukare är en öppenhet för att arbeta med de specifika platsförhållandena som bland annat innebär att ständigt söka nya lösningar för att förbättra och förändra platsen (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 53). Denna uppsats intresserar sig dock främst för de två första grupperna av tillfälliga brukare, då de bedöms vara de grupper som är av störst intresse i planeringssammanhang.

INTERNET

Bishops och Williams menar att även internet, och kanske framförallt, sociala medier har haft en central roll i att intresset för tillfälliga aktiviteter ökat kraftigt på senare år. Man pekar på att datorer och internet inneburit att vi idag i mindre utsträckning än tidigare är fysiskt knutna till arbetsplatser, och att den nya tekniken därmed bidragit till att frigöra yta i våra städer och möjliggör komplexa blandningar av arbete, konsumtion och fritidssysselsättningar inom samma lokal. (Bishop och Williams 2012, s. 26) Men kanske väcker den självorganisation och nybyggaranda som vi finner på nätet också frågan varför vi inte kan ha en lika aktiv roll i påverkan av vår fysiska närmiljö som vi kan ha i påverkan av diverse internetforum, där många helt förlitar sig på användarna för att fylla forumet med innehåll.

Barrie menar i texten "Open source place-making" att våra hjärnor i allt högre utsträckning börjar anpassa sig efter internet och att vi i vår medie- och upplevelsekonsumtion snabbt kan hoppa mellan olika ämnen och idéer. Eller som han skriver, att vi utvecklats till att bli beroende av alltings bredd, snarare än någontings djup. (Barrie, 2010, s. 4) Ett förhållande som inte bara gäller online, utan i lika hög utsträckning i den fysiska världen och därmed gör att vi idag ställer andra krav på vår närmiljö än vi tidigare gjort.

Barrie lägger ingen värdering i sitt konstaterande men man hittar liknande tankar hos Bishop och Williams som i ett långt, dystopiskt och något förvirrat stycke reflekterar över hur mentalt splittrade dagens människa är och vad det kan komma att betyda för intresset för tillfälliga aktiviteter.

Man skriver att: vår förlorade tro på en stabil (eller solid för att låna ett begrepp av Bauman) värld; vår växande oro för hur ömtålig vår existens är; vår ovilja att tackla frågan om en oviss framtid eller att anamma en mer hållbar livsstil; vår växande likgiltighet inför de läxor historien lärt oss; vårt korta koncentrationsspann och vårt fokus på omedelbar tillfredsställelse alla är trender som får oss att söka korta och tillfälliga kickar och upplevelser. Och kanske representerar de framväxten av ett globalt sinnestillstånd i vilket tillfälliga upplevelser i alla dess former kommer att blomstra. (Bishop och Williams 2012, s. 213)

En annan viktig aspekt är att mycket av vårt sociala liv har flyttat ut på internet och i och med det förändrats. Våra sociala nätverk har växt och internet ger oss möjlighet att hålla kontakt med långt fler människor på ett enklare sätt än vad som tidigare var möjligt. Barrie påpekar att "platser" historiskt har uppstått kring just sociala mötesplatser och menar att vad som är en social mötesplats och hur den fungerar, idag skiljer sig från vad och hur det var innan internet. (Barrie 2010, s. 4) Därför, menar

han, måste vi idag tänka annorlunda i utformandet av fysiska platser i våra städer. De sociala och ekonomiska förändringar som internet gett upphov till pekar på att planerares tankesätt måste förändras och stadsutveckling måste anta en mer öppen, anpassningsbar och flexibel syn på platser för att möta nya krav och förväntningar. (Barrie 2010, s. 8)

Kanske kan man se ett, som jag uppfattar, ökat intresse för hybrida företeelser (t.ex. Coffice se sid. 19) som fysiska företeelser som lånat sin logik från den digitala världen. Sådana platser har just egenskapen att de kombinerar mötesplatser med en mängd olika verksamheter eller aktiviteter där vi som konsumenterna fritt kan skifta mellan arbete och andra aktiviteter utan att fysiskt förflytta oss.

Bishop och Williams menar att många tillfälliga aktiviteter befinner sig i framkant när det gäller att skapa kreativa mötesplatser där traditionella distinktioner mellan olika aktiviteter blir allt mer suddig och där initiativtagarna jobbar allt mer interdisciplinärt. Man menar att många Pop-up shops, tillfälliga restauranger och utställningar, med mera, löser upp traditionella gränser mellan ätande, teater, musik och konst. På motsvarande sätt menar man också att skillnaden mellan etablerad kultur och alternativ kultur allt mer löses upp. (Bishop och Williams 2012, s. 213)

MEM

"En ur kulturarvet utbruten enhet, hypotetiskt sett analog med en specifik gen [...] memen anses som den minsta självreplikerande kulturenheten"

Wikipedia, mem

DET LOKALA VS DET GLOBALA

Internet och sociala medier har onekligen också haft en viktig roll för spridningen av tillfälliga aktiviteter som fenomen. De erbjuder möjligheter att sprida och marknadsföra tillfälliga aktiviteter och har gjort det mycket lättare för smala, nischade aktiviteter att nå sin publik, som i den fysiska världen kanske är ganska spridd och gles. (Bishop och Williams 2012, s. 213)

Även om Bishop och Williams inte vidareutvecklar resonemanget kan man anta att internet inte bara bidragit med att bara sprida kännedomen om tillfälliga initiativ, utan också i många fall bidragit till att sprida dem som kulturella mem. Eftersom många tillfälliga fenomen är gräsrotsinitiativ som kräver relativt lite i form av ekonomiskt kapital har en sådan spridning varit möjlig via internet och sociala medier. Utan att alls kunna bekräfta att spridningen gått till på det sättet gör jag antagandet att tillfälliga fenomen som guerilla-gardening och urban-knitting till stor del spridits över världen med hjälp av sociala medier.

Även om en sådan spridning ofta kan antas vara spontan, finns det exempel på projekt som mycket medvetet fokuserat på den regenererande potentialen i projektet och försökt skapa global spridning. Ett sådant projekt är Park(ing) av San Francisco kontoret Rebar. Projektet förvandlade en parkeringsruta till en tillfällig park, komplett med gräsmatta, bänk och ett litet träd, under två

timmar i november 2005. Syftet var att belysa de enorma ytor i våra städer som är avsatta för bilar och trafik (mer än 70% av centrala San Franciscos offentliga rum enligt projektets upphovsmän, (Rebargroup.org, www)). Det intressanta med projektet är emellertid intentionen att låta idén reproduceras och återgestaltas av andra och därmed globalt kunna omvandla betydande arealer parkeringsplatser till parkmark. Vid sidan av den fysiska förvandlingen av parkeringsplatsen skapade man därför också en bruksanvisning för att uppmuntra andra att följa exemplet. Projektet har i det avseendet varit lyckat och gett upphov till ett internationellt event kallat Park(ing) day, en dag under vilken människor runt hela jorden återskapar installationen. (Rebar 2010, s 350).

Bildtexter:

15. Bilden visar det ursprungliga projektet av Rebar group: Park(ing). Sedan dess har fenomenet spridit sig, rekonstruerats och evolverat.

16-18. De olika "parkerna" har getts många olika funktioner och placerats i olika situationer.

19. Bilden visar en gata under parkingday i Portland. Genom gemensamma ansträngningar har hela gatan förvandlats till en park under en dag.

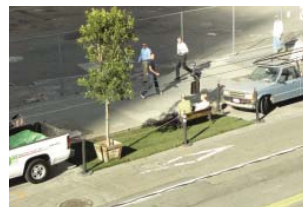

Bild 15

Bild 16

Bild 17

Bild 18

Bild 19

OPEN-SOURCE PLANNING

Det finns emellertid också något i själva strukturen hos internet som tycks inspirera många arkitekter, planerare och vurmare för tillfälliga aktiviteter. Många sneglar på det fria informationsutbytet på internet och på tjänster med öppen källkod och fascinerar av användarnas möjlighet att medverka och påverka innehållet. Ur detta har idén om "Open source planning" vuxit fram.

Bishop och Williams skriver om hur många i England argumenterar att planeringsmodellen i Storbritannien idag är utdaterad. Man anser att det är för byråkratiskt, oflexibelt och motsägelsefullt. Man förespråkar istället vad man kallar "Open-source planning", vilket man även påpekar att regeringen i Storbritannien börjar intressera sig för. (Bishop och Williams 2012, s. 216) Inspirationen och namnet har naturligtvis hämtats från mjukvaror med öppen källkod där ett tydligt ramverk gör det möjligt för alla att vara med och utforma produkten. Idén är att det gör produkten mer flexibel och mer anpassningsbar, vilket är målet även för planeringsstrategin. Man vill ha en planering som är bättre och snabbare på att ta itu med lokala behov. Istället för stela lagstadgade planer vill man skapa ett ramverk inom vilket lokala intresseorganisationer och andra aktörer kan utveckla egna lokala riktlinjer för hur närområdet ska planeras och gestaltas. (Bishop och Williams 2012, s. 216)

Både Bishop och Williams och Overmeyer, Oswalt och

Misselwitz nämner just "Open-source planning" och intresset för det tycks vara stort. Det är emellertid inte helt enkelt att förstå vad det rör sig om och hur det skiljer sig från övriga strategier som använder sig av tillfälliga aktiviteter. Primärt tycks texterna som behandlar "Open-source planning" fokusera på att belysa de aspekter av dagens planeringsförfarande man anser vara undermåliga och inte hållit jämna steg med samhällsutvecklingen. Kanske ska man se begreppet "Open-source planning" som en effektiv, målande liknelse som belyser maktförhållanden och ställer frågan om vilka som ska ha makten att utforma det offentliga rummet på sin spets, snarare än en definierad alternativ planeringsmodell. Som liknelse är den emellertid stark och väcker frågan som ligger till grund för i princip alla alternativa planeringsmodeller som intresserar sig för tillfälliga aktiviteter: vem bör ha makten att besluta över det offentliga rummets utformning och innehåll?

POP UPP

ETT SAMTAL MED MICHAEL GATES CARLSSON
OCH JAKOB LUNDKVIST

Michael Gates Carlsson och Jakob Lundkvist var två av initiativtagarna till gruppen Pop Upp som genomförde ett pop-up café i Uppsala i maj 2013. Intervjun presenteras här i sin helhet för att bibehålla komplexiteten i motiv, initiativ och genomförande. Min förhoppning är att det också ska ge läsaren en möjlighet att relatera till egen erfarenhet och kunskap.

CMJ:

Hur började ert intresse för tillfälliga aktiviteter och vad var det som gjorde att det inte bara stannade vid en idé? Jag föreställer mig att många tänker på att göra saker i det offentliga rummet, men upplever tröskeln som för hög för att faktiskt komma till skott.

MGC:

Det var jag och min syster som kände att vi var tvungna att göra någonting om vi skulle bo kvar i staden, antingen det eller flytta härifrån. Jag flyttade tillbaka till Uppsala från Göteborg och kände att det inte hände någonting här som kändes spännande. I Göteborg fanns det en helt annan atmosfär och människor tog egna initiativ och

gjorde interventioner i stadsrummet. Det var en allmän känsla av att det hände saker i staden. Min syster kom tillbaka till Uppsala från Seattle och upplevde samma sak som jag. Så det stod mellan att själv ta initiativ till att göra något eller flytta till en annan stad där det hände mer. Sen är det lätt att man börjar bli alldeles för ambitiös i sina planer och att det slutar med att man inte gör något alls. Därför bestämde vi oss för att bara göra något enkelt som vi lätt kunde genomföra.

CMJ:

Så det var inte då ni startade ert Pop Upp kafé?

MGC:

Nej vårt första projekt var ett Soppkök. Det var det projektet som verkligen gjorde att vi fick upp ögonen för hur mycket man kan åstadkomma med enkla initiativ och som gjorde oss sugna på att göra något mer organiserat. Hela projektet var väldigt enkelt och oplanerat. Det tog kanske en vecka mellan det att vi beslutade oss för att göra något till dess att vi faktiskt genomförde det. Vi visste inte riktigt vad vi ville göra annat än att vi ville skapa ett forum för människor att mötas. Vi funderade över vad som var ett enkelt sätt att locka människor och få förbipasserande att stanna till och kom på att vi skulle bjuda på mat. Så under en dag våren 2012 drog vi ut möbler på St Johannesgatan och bjöd på soppa. Vem som helst var välkommen att stanna till och äta lite soppa och samtala. Det var coolt att se hur enkelt det var att skapa en

fungerande mötesplats och man kunde höra hur människor som inte kände varandra och kanske inte skulle träffats annars var engagerade i diskussioner om vitt spridda ämnen.

CMJ:

Så det var inte ett projekt som ni sökte tillstånd för att genomföra?

MGC:

Nej det gjorde vi inte, vi bara möblerade upp trottoaren och serverade soppa. Det är svårt nog att komma till skott som det är utan att söka tillstånd. Det är så lätt hänt att idéer bara rinner ut i sanden om det tar för lång tid mellan idé och genomförande. Som du själv sade är det lätt att tröskeln för att genomföra något blir för hög så att det i slutändan inte blir mer än planer och det här med att söka tillstånd är verkligen en sådan sak som kan göra att man tröttnar redan innan man börjat. Grejen var att idén var så enkel, vi skulle bara hålla på en dag så det kändes inte som det var värt att gå igenom processen med tillståndsansökningar.

CMJ:

När ni genomförde Soppköket, såg ni det då som en början till fler initiativ eller var det tänkt som en engångsföreteelse.

MGC:

Nej, tanken var att det skulle vara ett första projekt och det blev väldigt lyckat. Genom Soppköket kände vi att vi kunde genomföra projekt och vi blev som sagt sugna på att göra något mer organiserat. Soppköket gjorde också att vi kom i kontakt med andra människor som var intresserade av att genomföra saker i det offentliga rummet och vi fick ett kontaktnät av människor som är intresserade av frågor om tillfälliga interventioner och kultur i det offentliga rummet.

CMJ:

Ok. Så var nästa projekt ni genomförde Popp Upp Kaféet?

MGC:

Ja precis. Att det blev just ett kafé var egentligen inget ändamål i sig. Precis som med Soppköket handlade projektet mer om ett allmänt intresse för okommersiella ytor i staden där människor kan mötas och umgås utan krav på konsumtion. Det är egentligen vår övergripande idé och det mål vi ständigt jobbar mot. Det är ju det som vi upplever saknas i Uppsala. Egentligen ville vi skapa ett mer fast forum för kreativa människor att mötas och utbyta idéer, men vi hade och har inte pengar till en fast lokal.

Därför utvecklades idén mer mot att under några dagar skapa ett forum i staden för många olika typer av kulturella aktiviteter. Som jag sade var det egentligen inget

ändamål i sig att det blev just ett kafé utan det handlade mer om att vi kände att vi behövde ett samlande koncept som kunde dra blickarna till sig och där är också designen en viktig faktor för att markera närvaro. Men där har inte jag så mycket kunskap utan det var det Jakob som stod för.

CMJ:

Jaha, så det var du Jakob som designade strukturen som inhyste kaféet?

JL:

Ja, men själva designarbetet kom väl in ganska sent i processen. Det viktigaste i början var att hitta en plats i staden som motsvarade våra önskemål. Kaféets design var egentligen inte så viktig för projektet och idén. Tanken var egentligen mest att skapa ett utropstecken som gjorde att folk hajade till och lade märke till att det hände något på en plats som normalt är ganska död. Därför blev det någon form av rött torn som markerade sin närvaro. Vi funderade en del på vilka funktioner den byggda strukturen skulle uppfylla. Viktigast var som sagt att den drog blickarna till sig och fungerade som en samlande ikon för projektet, men vi funderade också på om den skulle vara tillräckligt stor för att inrymma en scen eller plats för att hänga konst och så vidare. Men eftersom projektet bara skulle pågå under ett fåtal dagar prioriterade vi att göra en så lätt konstruktion som möjligt som inte krävde så mycket material som sedan ändå bara skulle kastas efter

en vecka. Det skulle varit svårt att försvara ur ett hållbarhetsperspektiv. Sen gjorde vi den ändå tillräckligt stor för att kunna ha en bardisk där vi kunde servera kaffe och gömma en kassa och lite andra material bakom.

CMJ:

Det måste ju ha underlättats av att ni valde den plats ni gjorde, med tanke på slänten på platsen som fungerade bra som sittplatser under filmvisningar och konserter. Det måste ju ha gjort att ni hade mindre behov av en byggd scen eller byggda sittplatser jämfört med om ni genomfört projektet någon annanstans.

JL:

Ja precis. Den platsen är ju underbar och det fungerade jättebra att utnyttja de naturliga förutsättningarna till sittplatser och scen. Men det var också en stor del av jobbet att välja en plats för kaféet.

MGC:

Vi ville egentligen ligga ännu mer centralt från början. Nu blev det ju väldigt bra ändå, Rosénparken är ju jättefin och det var nog ganska bra att ligga på en plats där det i vanliga fall inte händer någonting, men från början tänkte vi på inlasten bakom Åhléns. Det hade också varit kul eftersom den platsen verkligen ligger i hjärtat av staden och det är så väldigt påtagligt att det inte händer något där.

CMJ:

Nej, det har ju blivit extra tydligt nu när man rustar upp Dragarbrunnsgatan och ger den mer av en gågatekaraktär. Den platsen måste ju ha en av de absolut högsta markpriserna i staden och det framstår ju som helt absurt att den idag inte innehåller något mer än lastkaj och parkeringsplatser åt typ åtta bilar.

När jag påbörjade det här exjobbet var faktiskt min ursprungliga idé att själv göra en tillfällig design och då tänkte jag just på den platsen. Det är ju en väldigt bra plats för att annonsera sin närvaro och området är ju dessutom lite extra uppmärksammat med tanke på att de ska bygga ut Åhlénshuset snart och göra ett nytt torg i anslutning till det.

MGC:

Ja, men det var också det som gjorde det svårt att få tillåtelse att göra något på platsen, men det hade varit kul att få göra någonting där. Det där med att välja plats känns verkligen som en viktig del i projekten. Vi har tänkt på det nu eftersom vi ska göra ett nytt projekt i vår.

CMJ:

Kul, vad ska ni göra då?

MGC:

Det blir nog ganska likt det vi gjorde förra året, men det var det jag skulle komma till. Vi har pratat mycket om

vad vi står för och vad vi vill åstadkomma och vårt stora jobb är att skapa en modell för samarbete mellan intresserade kreativa människor, vi vill inte skapa en institution som återskapas år efter år. Därför ville vi helst inte använda oss av samma plats igen och vi vill egentligen inte upprepa Pop Upp caféet. Men nu känns det som det kommer att bli väldigt bra i år ändå. Det är mycket som kommer att förändras och vi har en helt annan utgångspunkt idag än vad vi hade då. I år har vi redan lyckats samla ihop 60 000 i sponsorpengar och vi har som mål att få ihop 200 000. Förra året började vi med 200 spänn. Så redan det gör att vi kommer ha helt andra förutsättningar i år.

CMJ:

Kommer ni använda er av samma byggnad i år som förra året?

JL:

Nej det kommer vi inte göra. Vi vill som sagt inte signalera att det vi håller på med är en återkommande festival eller något liknande utan att det mer handlar om att skapa möten, bygga kontaktnät och inspirera andra människor till att själva göra interventioner i stadsrummet. I år har vi ju också mer pengar och därmed bättre förutsättningar för att göra något av den byggda strukturen.

MGC:

Vi har inte börjat med designarbetet än, men vi har snackat om att jobba helt eller åtminstone till stor del i återvinningsbara material, så att man inte bara måste kasta allt byggnadsmaterial efter en vecka.

CMJ:

Nej, jag såg det på er facebookside att det blev kaffeved av hela konstruktionen förra året.

MGC:

Ja vi skrev det, men det var lite överdrivet och vitsigt. Mycket av virket återanvändes i andra saker, men det var fortfarande så att vi tvingades köra väldigt mycket till tippen.

CMJ:

Du sade att ni redan har fått 60 000 i år., hur har ni lyckats hitta den sponsen? När vi snackade förra sommaren så sade du att det var svårt att hitta pengar och att det var svårt i kommunikationen med kommunen. Det kanske var din syrra jag pratade med då och hon beskrev det som att kommunen inte hade något stort intresse av att stödja er eller den här typen av initiativ. Hon pratade om turismen och vilka grupper som Uppsala kommun försöker locka till staden och att det handlade om en grupp äldre turister som kom på en dagsutflykt, tittade på domkyrkan och köpte en kanelbulle.

MGC:

Ja precis, det stämmer. När det kommer till turism vill kommunen satsa på att locka hit en grupp som kallas WHOP, Wealthy, Healthy, Older People. Det är branchorganisationen Visit Sweden som har delat in turismen i ett antal målgrupper och där Uppsala kommun valt att rikta sig mot den som kallas WHOP. Det är väl egentligen de turister som redan kommer till staden och man kan verkligen fråga sig hur smart det är att ensidigt rikta in sig på den gruppen. Det är som du säger: de kommer bara över dagen, stannar i några timmar och köper kanske en kaffe eller en kanelbulle. Det kan ju inte innebära så mycket ekonomisk stimulans för Uppsala kommun eller företagarna i centrum. När vi gjorde en presentation av Pop Upp caféet för kommunen inkluderade vi faktiskt en bild där vi presenterade en egen definierad målgrupp som vi skulle vilja se att kommunen satsade på. Vi kallade den YTDC, young thinkers dreamers and creators.

Men apropå din andra fråga så var det svårare att få kommunen intresserad förra året och det var generellt svårare att få sponsorbidrag då. Men jag kan förstå det. När vi kom till kommunen förra året hade vi bara en idé att presentera och kunde inte visa upp några referenser. Nu har vi ett annat utgångsläge och nu vet kommunen vad vi gjorde förra året. Vi har fakta att visa upp, jag kan redovisa hur många som besökte Pop Upp Kaféet eller visa hur många unika visningar vi hade på vår facebookside

i samband med Pop Upp kaféet. Det känns som det har gjort skillnad för kommunen och nu känns det som de faktiskt är intresserade av vad vi har att säga och vad vi kan bidra med. Det har också gjort det enklare att få sponsorpengar i allmänhet och det är fler som tycker att vi gör något bra för staden eller tror att det kan finnas ett reklamvärde i att sponsra oss.

Men generellt tycker jag inte att det bör vara så svårt att få kommunala pengar för att göra något som sker på icke-kommersiella grunder och där alla är välkomna att delta. Det borde verkligen ligga i kommunens intresse att stödja sådant som gör Uppsala till en rikare stad. Tänk om man hade använt pengarna som man lade på Uppsala Konsert och Kongress till att istället stödja lokal kultur eller ge bidrag till människor som vill förbättra staden eller göra interventioner i stadsrummet. Då skulle man verkligen kunna främja stadens utveckling och vitalisera både centrum och kulturlivet. UKK kostade typ en halv miljard, tänkt dig vad man skulle kunna göra för kulturen med de pengarna. Istället fick man en byggnad där finkulturella människor kan gå och lyssna på Bach. Jag gillar också Bach, men den typen av kulturen har redan en stark ställning i Uppsala så man kan ju undra om den verkligen bör gynnas framför andra kulturyttringar.

Kommunen ska representera folkets vilja och jag undrar om alla grupper känner att deras vilja väger lika tungt

för kommunen som andra gruppers vilja. Det är bara att se på centrala Uppsala: Vi behöver inte fler bra restauranger, vi behöver inte fler lyxgallerior, vi behöver inte fler inredningsbutiker. Det Uppsala saknar är platser och aktiviteter där alla är välkomna, som känns personliga och som gör att människor känner sig hemma i centrum. Jag kan ärligt säga att jag inte känner mig hemma i centrum och då är jag ändå en vit man från medelklassen som är uppvuxen i staden. Det är säkert ännu värre om man kommer från förorter som Gottsunda eller Stenhammen, vem representerar deras intressen?

JL:

Det känns som det kan bli ett stort problem för Uppsala i framtiden. Det kommer ju hit jättemånga unga och kreativa människor och pluggar, men så fort de är klara med studierna flyttar de härifrån. Och de som kommer hit och läser är ju knappt ens en del av staden. De går på nationer och ägnar sig åt aktiviteter som bara är tillgängliga för studenter. Det finns ingen känsla av att det är saker på gång i staden och då förstår jag att unga människor flyttar härifrån. Det är som i Veronica Maggio sången där hon sjunger om att hon är sjutton år och bara längtar efter att flytta från staden. Vi brukar ta den som exempel ibland och det är ganska målande. Där Göteborg har sin fanbärare i Håkan Hellström, Malmö har Timbuktu och Stockholm har jättemånga artister som sjunger om staden och hyllar den, så är Uppsalas mest kända artist Veronica Maggio vars mest kända låt är en diss av Uppsala.

CMJ:

Mycket av den litteratur jag har läst för det här exjobbet har handlat om just sådana frågor och bland annat är det många som lyfter fram "kreativa kluster" som en viktig komponent i städer. Dels menar man att kreativa kluster kommer bli allt mer viktiga för ekonomin när fler och fler börjar arbeta i kunskapsföretag där idéer är en av de viktigaste "råvarorna", men också att städer allt mer kommer behöva konkurrera om den kompetenta och kreativa arbetskraften och då pekar man just på att det krävs ytor i staden som är mer informella, lekfulla och spännande.

MGC:

Ja, det är ju själva utgångspunkten för det arbete vi gör med Pop Upp. Det är ju drömmen, att Uppsala ska utveckla kreativa kluster, och precis som Jakob sade är det ju ett stort problem att unga människor inte vill vara kvar i staden och göra något här. Men jag förstår det för kreativitet sker inte i vakuum, den kräver kluster. Det är den utvecklingen vi vill hjälpa att driva framåt genom att bryta barriärer för interventioner i stadsrummet och att bygga nätverk av människor som är intresserade av sådana frågor.

CMJ:

Upplever ni att kommunen jobbar med de här frågorna?

MGC:

Jag tror att de tycker att det gör det. Men det finns ingen erfarenhet av att jobba med de här frågorna. Förra året ville kommunen till exempel göra en satsning på stadsodling. Det slutade med en inspirationsbroschyr om stadsodling, med goda exempel från andra kommuner. Istället för att satsa på nya odlingslotter, samarbeta med matparken i Gottsunda eller andra stadsodlare i staden så tryckte de upp en broschyr. Och då lade de ändå relativt mycket pengar på det här projektet. Är du själv intresserad av odling?

CMJ:

Ja, jag har faktiskt börjat bli det.

MGC:

Har du sett broschyren?

CMJ:

Nej den har jag missat.

MGC:

Du ser, det är ju ett underbetyg om något. De missar dem som är lättast att träffa.

CMJ:

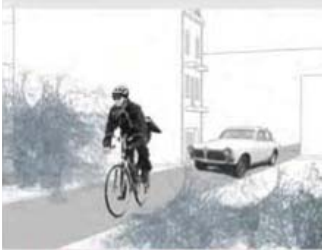
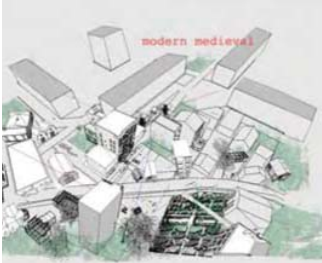
Men vad tror ni att kommunen ska göra annorlunda då?
Den typ av projekt som du pratar om är ju bottom-up projekt, tror ni att det kan bli bra om kommunen skulle försöka initiera sådana projekt, top-down?

MGC:

Nej men kommunen ska inte se det som sin roll att ta sådana initiativ. Om man tar stadsodlingsbroschyren som exempel så tycker jag det är konstigt att kommunen försöker uppfinna hjulet på nytt. Vi har ju redan en stark organisation som håller på med stadsodling i Gottsunda. Då är det väl smart att försöka stödja dem och ge dem bistånd så att de lättare kan nå ut med sin verksamhet, snarare än att göra något helt eget som man inte verkar ha kompetensen att genomföra. Generellt skulle jag vilja se att kommunen underlättade för människor som intresserar sig för staden och vill ta egna initiativ till att göra Uppsala till en rikare stad. Nu är det nästan tvärt om. Man skulle kunna avhjälpa hinder och uppmuntra initiativ, kanske till och med ge ekonomiskt stöd. Vår resurs är energi och kreativitet och ju mer av den vi måste lägga på att fajtas mot kommunen, ju mindre har vi kvar att lägga på utveckling och ju mer avtar lusten. Kreativitet är en potential och man måste ta tillvara på den.

TOP DOWN
ALTERNATIVA
PLANERINGSMODELLER

DELTA X

Delta X var det vinnande förslaget i den internationella tävlingen European 2011. Arkitekterna Pelle Backman och Ebba Hallin står bakom förslaget. Tävlingen var en stadsbyggnadsuppgift i Norrköping där det modernistiska bostadsområdet Vilbergen skulle knytas samman med sjukhuset i Vrinnevi. Som vinnare i European fick arkitekterna gå vidare med att utveckla ett planprogram för detaljplan över området.

Tävlingsförslaget Delta X är ett poetiskt förslag på hur en revitalisering av miljonprogramsområdet Vilbergen skulle kunna te sig. Istället för områdets nuvarande, rationellt modernistiska, karaktär vill arkitekterna se en utveckling mot ett mer "vildvuxet" bostadsområde. Förslaget sätter stor tilltro till potentialen i det tillfälliga och förlitar sig till stor del på de boende i området och deras vilja att

påverka sin närmiljö. Det skiljer sig på många sätt från normala planförslag och fokus ligger mer på att initiera processer än på slutprodukten. Genom en rad ingrepp vill man luckra upp de storskaliga och, som det beskrivs, tomma ytorna och ersätta dem med en tät och förändringsbar struktur.

Ett tätare gatunät föreslås för att öka kontakten mellan olika ytor och därmed kunna sprida aktiviteter och flöden över ett större område. Tre gröna kilar i form av trettio meter breda korridorer med sly föreslås för att koppla samman Vilbergen med ett närliggande naturområde. De stora gräsytorerna mellan husen ska enligt förslaget delas upp i mindre tomter med icke-specificerade användningsområden som intresserade ska kunna köpa eller hyra för att nyttja som det behagar dem. Alla tomter som inte nyttjas för tillfället

föreslås tillåtas växa igen med sly.
(Delta x [www])

Det är som sagt ett poetiskt förslag, men också provokativt. Rubriker som medieval on your grass och valet av ordet sly som liknelse för det man vill se växa fram på platsen gör att förslaget skiljer sig markant från traditionella planer.

PROBLEMEN MED DAGENS PLANERINGSVERKTYG

Intresset för alternativa planeringsmodeller som kan komplettera normala översikts- och detaljplaneförändringen tycks ha sprungit ur en uppfattning om att de traditionella planeringsinstrumenten inte är tillräckligt effektiva på att hantera vissa specifika planeringssituationer. Framförallt tycks kritiken riktas mot att både översiktsplaner och detaljplaner i för liten utsträckning behandlar tidsaspekten för genomförandet och därmed står dåligt rustade att hantera förändrade politiska och ekonomiska förhållanden. Det tycks som det främst är de osäkerheter gällande implementeringen av översiktsplaner och detaljplaner som inspirerat till sökandet efter alternativa planeringsmodeller som skulle kunna erbjuda bättre möjligheter att hantera ändrade ekonomiska eller politiska förutsättningar under en plans genomförande.

Bishop och Williams beskriver det som att man först långt i efterhand kan bedöma huruvida en översiktsplan har erbjudit ett effektivt ramverk för att utveckla en vacker, hållbar och effektiv stad. Man påpekar att ett enklare sätt för att bedöma en översiktsplans effektivitet är att bedöma i vilken utsträckning den överhuvudtaget blivit genomförd. Problemet, menar man, är att de grundläggande förutsättningarna för fullföljande av en översiktsplan - som finansiell stabilitet, politisk enighet,

investeringsintresse och tillgänglig mark - inte alls behandlas i planen. (Bishop och Williams 2012, s. 182)

Overmeyer, Oswalt och Misselwitz påpekar att dagens planeringsverktyg utvecklades under en annan tid, för ett annat samhälle, där stat och kommun förutsattes vara den planerande och bestämmande makten. Dessa traditionella planeringsverktyg fungerade relativt väl under modernismen, men i och med att samhället överlät mycket av stadsbyggandet till privata investerare och projektutvecklare har planeringsverktygen blivit föråldrade och svarar dåligt mot de faktiska förutsättningarna för stadsutveckling. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 ss. 10-11 & 182)

I likhet med Overmeyer, Oswalt och Misselwitz påpekar även Bishop och Williams att dagens planeringsverktyg inte hängt med i den allmänna samhällsutvecklingen. Man beskriver hur stadsplaneringen i Europa utvecklades i slutet av artonhundratalet när framväxten av demokratiska stadsmakter ledde till ett sekel av planering som vilade på en aktiv offentlig sektor med tillräcklig makt och tillräckliga resurser för att genomföra gigantiska omvandlingar av städer. Samma planeringsverktyg som var effektiva under den perioden kan inte förväntas fungera lika effektivt idag när de yttre omständigheterna förändrats. Ökad politisk fragmentering, minskat tillit till centralstyrda "Big governments" i kombination med

ekonomisk turbulens och svagare finanser inom den offentliga sektorn gör att stadsplaneringen i Europa idag står inför ett vägsval, skriver man. (Bishop och Williams 2012, s. 179)

De tillkortakommanden som de traditionella planeringsverktygen uppvisar tycks innebära problem på olika sätt, i såväl planeringsprocessen som i det fysiska stadsrummet. Bishop och Williams pekar på de kostnader det innebär när översiktsplaner eller detaljplaner måste revideras för att möta förändrade förutsättningar (Bishop och Williams 2012, s. 182). Medan Overmeyer, Oswalt och Misselwitz i sitt resonemang dessutom menar att dagens planeringsinstrument misslyckas med att gestalta helheten i stadsrummet och efterlämnar outnyttjade och övergivna landområden, av varierande skala, mellan det som faktiskt planeras och byggs. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 ss. 10-11 & 182)

En annan kritik som lyfts fram mot de traditionella planeringsverktygen är att de skulle vara allt för byråkratiska och lämna för lite utrymme för vanliga medborgare att påverka stadens eller närområdets utveckling. Barrie ger en bild av den traditionella planeringen som vi känner igen vid det här laget. Stora planeringsprocesser, stora summor, många utredningar, mycket papper, många experter etcetera. Han konstaterar att man i och för sig kan se den som effektiv och flitig professionalism, men

att det finns en fara i den komplexa byråkratin den innebär. Systemet, menar han, är allt för insynsskyddat med för lite möjligheter för vanlig medborgare att påverka. Det blir ett slutet system med förslag, utvärderingar, planering, reviderad planering och diskussioner som sker utanför rampljuset. Problemet, som han uttrycker det, är att det skapar asymmetrisk information mellan planerare och producenter å ena sidan och konsumenter av det offentliga rummet å andra sidan. (Barrie 2010, s. 8)

Barrie skriver ganska diffust om "traditionella planeringsmetoder" utan att närmare specificera vilka planeringsmetoder, i vilket land som åsyftas. Ur ett svenskt perspektiv framstår dock kritiken som något orättvis även om de problem som Barrie uppmärksammar till viss del naturligtvis utgör en utmaning för kommuner i planeringsskedet. I Sverige har det dock länge funnits en vilja att öka insynen i planeringsprocessen och göra den mer demokratisk. I och med Plan- och bygglagen som infördes 1987 lagstiftades det om att planer ska gå ut på samråd där bland andra allmänheten har rätt att uttala sig om och opponera sig mot liggande planförslag. Som tidigare konstaterats menar dock kritiker att det finns strukturella orättvisor som gör att vissa grupper i större utsträckning än andra uttalar sig under plansamråd och att det därmed i alla fall skapas en snedvridning av intressen, se sida 11. Det utgör naturligtvis en utmaning för kommunerna att engagera ett representativt tvärsnitt

av befolkningen i planprocessen, men det är knappast en unik utmaning för stadsbyggnadsprocessen utan liknande problematik återfinns naturligtvis i andra delar av det demokratiska samhället. Många kommuner försöker dock aktivt inkludera medborgare tidigare i planprocesserna genom medborgardialoger och i vissa fall också brukarsamverkan (Lindeholm, Oliveira e Costa och Wi-berg 2015 s. 2).

I ett försök att erbjuda lösningar för att bättre hantera implementeringen av detaljplaner respektive översiktsplaner än vad dagens planprocesser erbjuder har nya approacher till stadsplanering vuxit fram. Planeringsmodeller som lägger fokuserar på faser i planeringen, ofta som en serie temporära stadier längs en flexibel utvecklingsplan som leder mot en löst definierad vision snarare än en definitiv struktur (Bishop och Williams 2012, s. 179). Det möjliggör tillägg och modifieringar allt eftersom och skapar därmed goda förutsättningar för fler att komma till tals i processen. Det finns många olika exempel på sådana approacher till stadsplanering, men den här uppsatsen fokuserar på sådana som i hög utsträckning och på ett konkret sätt använder sig av tillfälliga aktiviteter i planeringsarbetet.

Viktigt att påpeka, efter detta stycke av kritik mot de traditionella planeringsverktygen, är att de alternativa planeringsmodellerna som här presenteras snarast är att betrakta som komplement till traditionell planering. För som Bishop och Williams påpekar är traditionellt planeringsarbete fortfarande ett mycket bra alternativ i de fall där det råder politisk konsensus och de ekonomiska resurserna finns att tillgå (Bishop och Williams 2012, s. 179).

VARFÖR ALTERNATIVA PLANERINGS- MODELLER & TILLFÄLLIGA INITIATIV

Det finns en grundläggande motsägelse i att integrera tillfälliga aktiviteter i planeringsprocessen. Tillfälliga aktiviteter och tillfälliga initiativ är en "bottom-up" process vars livskraft och utveckling bygger på experimenterande och öppenhet för förändring. Osäkerheten är stor och ofta finns det ingen plan för hur länge initiativtagarna vill, eller räknar med att kunna driva sitt projekt. Traditionella detaljplaner, å andra sidan, fokuserar på att designa ett önskvärt slutresultat för en kund som har de ekonomiska tillgångarna för att genomföra planen. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 165)

Som redan konstaterats tycks dock intresset öka för planeringsmodeller som fokuserar mindre på att designa slutmålet och mer på att initiera processer som kan antas förändra områdets fysiska, ekonomiska och sociala struktur. Planeringsmodeller som i stor utsträckning fokuserar och förlitar sig på tillfälliga aktiviteters förmåga att förändra. Att använda sig av dessa planeringsmetoder kan innebära en mängd fördelar i jämförelse med traditionell planering men är också beroende av gynnsamma förhållanden där tillfälliga aktiviteter kan etablera sig och frodas.

Det finns inte ett sätt eller ett mål med att integrera tillfälliga aktiviteter och jobba med faser i planeringen, utan flera. Det har gjorts på en mängd sätt, i olika situationer som alla haft sina egna förutsättningar. Problematiken, skalan och målen skiljer sig åt mellan projekt och det är viktigt att utgå från de platsspecifika förutsättningarna i varje situation. En idé tycks genomsyra alla projekt som använder sig av faser och tillfälliga aktiviteter. Idén om att det fulländade inte låter sig byggas, att staden växer organiskt och befinner sig i ett stadium av ständig förändring.

"Cities are an immense laboratory of trial and error, failure and success in city building and design"

(Jacobs 1961 s.6)

"The city around us needs to be recognized for what it is, an ever-changing but essentially temporary phenomenon"

(Bishop och Williams 2012, s. 220).

Godtar man det argumentet ligger det nära till hands att erkänna potentialen i strategier som mer fokuserar på att initiera förändringsprocesser och utvecklingsfaser än på en slutgiltig struktur. I sådana strategier fyller tillfälliga aktiviteter en viktig funktion genom sin förmåga att snabbt och billigt låta sig mobiliseras, omlokaliseras och avvecklas.

I boken *Urban planning theory since 1945* beskrivs hur den traditionella synen på stadsplanering som en konstform, på sextiotalet ersätts av uppfattningen att stadsplanering i själva verket mer påminner om en vetenskap. Bilden av stadsplanering som vetenskap kompliceras dock ytterligare och man konstaterar att frågorna som den strategiska stadsplaneringen ägnar sig åt inte i strikt bemärkelse är vetenskapliga, snarare handlar det om värderingsfrågor och politik. (Taylor 1998 s.157)

I och med det väcks också frågan med vilket mandat och med vilken expertis stadsplanerare utövar sitt yrke.

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR TILLFÄLLIGA AKTIVITETER

"It is still too early to say whether the temporary city is starting to define a new approach to urban design or planning. What is clear, though, is that in the twenty-first century, if we want the innovation, fluidity and flexibility that temporary activities can give us, then we will need to relinquish our twentieth-century notions of control."

(Bishop och Williams 2012, s. 220).

Det finns en mängd olika sätt att arbeta med tillfälliga aktiviteter och såväl förutsättningar som mål kan variera mycket. Jag har i den här uppsatsen främst intresserat mig för alternativa planeringsmodeller som använder sig av tillfälliga aktiviteter som en del i modellen. De potentiella fördelarna med alternativa planeringsmodeller och tillfälliga aktiviteter har redan tidigare presenterats, så under den här rubriken flyttas fokus till planering för tillfälliga aktiviteter, snarare än planering med tillfälliga aktiviteter.

Alternativa planeringsmodeller har ett antal gemensamma nämnare: de tenderar att fokusera på

en lös vision snarare än ett idealiserat slutmål; de fokuserar i princip lika mycket på genomförandet som på slutvisionen; de siktar på att genomföras genom en serie flexibla faser, en flexibel tidsram och ett taktiskt tillvägagångssätt som snabbt kan reagera och anpassas efter förändrade förhållanden. Alternativa planeringsmodeller värderar och försöker utveckla det platsspecifika och ta tillvara fysiska och sociala strukturer på platsen. De vårdar det vardagliga. De grundar sig på och uppmuntrar till användarsamarbete vilket implementeras genom mindre projekt, av vilka många förväntas vara tillfälliga och ha en katalyserande och kumulativ effekt. (Bishop och Williams 2012, s. 189) Dessa egenskaper innebär att alternativa planeringsmodeller är bättre på att skapa gemenskap och platskänsla under processens gång. (Bishop och Williams 2012, s. 189)

Tillfälliga aktiviteter är, som bör ha framgång vid det här laget, långt ifrån ett homogent fenomen. Inte heller finns det bara ett skäl att arbeta med tillfälliga aktiviteter. Mål, syfte och skala kan variera stort vilket gör det svårt att slå fast en samling generella regler som kan ligga till grund för hur man arbetar med fenomenet. Med risk för att generalisera följer dock en kort sammanställning av de faktorer som

jag under skrivandet av den här uppsatsen kommit att urskilja som de viktigaste parametrarna för att tillfälliga initiativ ska kunna etablera sig och utvecklas:

Plats i staden – Merparten tillfälliga aktiviteter kan i någon mån beskrivas som kommersiella eller i alla fall lyda under kommersiella lagar. I vilken mån aktiviteten kan anses vara "lyckad" beror av hur välbesökt den är, varför tillfälliga aktiviteter ofta eftersträvar samma typ av välexponerade centrala lägen som kommersiella aktiviteter. Alla tillfälliga aktiviteter lämpar sig emellertid inte på samma typ av plats. Vissa aktiviteter, till exempel skateramper, klubbar och festivaler kan gynnas av mindre centrala lägen där risken är mindre att aktiviteten stör, respektive störs av, närliggande funktioner.

"Temporary uses appear to seed most easily in particular places. They work best in the intimacy of the inner city where the urban form is fine-grained, where there are voids and cheap or free space."

(Bishop och Williams 2012, s. 214)

Högt i tak – Richard Florida har bedrivit forskning som syftat till att förstå förhållandet mellan ekonomisk tillväxt (främst fokuserat på kunskapsindustrier) och demografisk sammansättning. Han konstaterar att en mer heterogen demografisk sammansättning verkar gynnsamt på den ekonomiska tillväxten. Framför allt menar han att en stor andel homosexuella, människor med invandrarbakgrund och bohemer i ett område tycks vara gynnsamt för den kreativa atmosfären i området, vilket i sin tur påverkar ekonomin i positiv riktning. Slutsatsen han drar av orsakssambandet mellan en heterogen människosammansättning och kreativa miljöer är att de heterogena miljöerna gör människor mer öppna för att andra gör saker annorlunda än de själva. Det medför en öppenhet för nya idéer och nya fenomen som stimulerar kreativiteten. (Florida 2012, ss. 231-249)

"The places that are most open to new ideas and that attract talented and creative people from across the globe broaden both their technology and talent capabilities, gaining a substantial economical edge"

(Florida 2012, s. 233)

Florida skriver i och för sig inte i första hand om tillfälliga aktiviteter, men övrig litteratur (t.ex. Overmeyer, Oswalt och Misselwitz, samt Bishop och Williams) hänvisar frekvent till hans forskning. Samma faktorer som Florida menar är av vikt för att den kreativa ekonomin ska blomstra, samma faktorer tycks vara viktiga för att tillfälliga aktiviteter ska kunna utvecklas på ett livskraftigt sätt. Det måste finnas en öppenhet för det nya och en tillåtande attityd om tillfälliga aktiviteter ska kunna etableras framgångsrikt på en plats. Som Bishop och Williams konstaterar måste markägare och kommuner våga släppa på kontrollen och låta tillfälliga aktiviteter utvecklas efter sin egen logik och i sin egen takt om det ska bli ett positivt resultat. (Bishop och Williams 2012, s.220)

Kluster – En annan faktor som tycks ha stor påverkan på tillfälliga aktiviteters vitalitet är med vilken täthet de uppträder. Att samla tillfälliga aktiviteter i kluster är åtråvärt för både initiativtagare och besökare. Det finns två skäl till det:

Det första skälet är att platser som samlar många tillfälliga aktiviteter får en starkare identitet och därmed blir en tydligare målpunkt i staden. Det

ökar sannolikheten att fler besökare kommer till platsen, och därmed att fler besöker de enskilda aktiviteterna. Kluster kan därmed kompensera för ett mindre centralt läge i staden då massan av aktiviteter utgör en större dragningskraft på besökare än vad en enskild aktivitet skulle göra.

Det andra skälet har att göra med initiativtagarnas incitament för att ägna sig åt tillfälliga aktiviteter. Som jag skrev under rubriken "Tre typer av tillfälliga brukare" (se sid.23) ägnar sig många åt tillfälliga aktiviteter på hobbybasis och ser det som ett sätt att umgås. För dem är det sociala samspelet och den kreativa atmosfären viktiga och kluster erbjuder förutsättningar för det.

"...kreativitet, sker inte i vakuum, det kräver kluster"

(Mikael Grates Carlsson)

PLANERA FÖR TILLFÄLLIGA AKTIVITETER

Det finns, som konstaterats, många sätt att planera för och stimulera tillfälliga aktiviteter. Det är inte min ambition att i den här uppsatsen lista olika, mer eller mindre diffusa, planeringsmodeller eller beskriva olika tillvägagångssätt för hur man lyckas med att integrera tillfälliga aktiviteter i planeringen. En sådan "verktygslåda" låter sig svårigen göras då denna typ av projekt i så hög grad är plats-specifik och planerare måste förhålla sig till hur utvecklad den "tillfälliga scenen" är, var och i vilken utsträckning det finns tillgänglig mark, hur det politiska klimatet ser ut osv.

Man kan dock göra en generell uppdelning i två övergripande strategier inom vilka olika taktiker för att arbeta med det tillfälliga i planeringen kan delas in. Kategorierna identifieras i Overmeyer, Oswalt och Misselwitz bok "Urban Catalyst".

AKTIVERA

Strategin initieras av kommuner, fastighetsägare eller andra agenter som önskar vitalisera en mängd underutnyttjade fastigheter.

Fokus ligger på att bryta ner hinder för tillfälliga användningar. Möjligheten att använda övergivna

platser pekas ut och marknadsförs och tillgången till de utpekade platserna förbättras. Kommunikationen mellan fastighetsägare och möjliga användare förbättras och juridiska problem löses av initiativtagaren. Programmet för området är ospecificerat i förhållande de potentiella aktiviteterna och är öppen för ännu okända idéer.

Nyckelrollen i denna strategi innehas av en neutral medlare som svarar för att tillgodose både fastighetsägare och brukares önskemål. Dennes främsta uppgifter är att hjälpa tillfälliga användare finna passande platser och hjälpa fastighetsägare att finna lämpliga tillfälliga användare. Ofta kan medlaren också fungera som en form av garanti för fastighetsägaren, vilket kan underlätta villigheten att upplåta sin mark för tillfälliga initiativ. Det kan ske genom att medlaren själv hyr marken av fastighetsägaren för att i sin tur sedan hyra ut samma mark till tillfälliga användare. På så sätt slipper fastighetsägaren att personligen engagera sig med en eller flera hyresgäster och kan vara trygg i att hyran betalas och ingen omfattande skadegörelse sker på fastigheten. Medlaren bör även vara behjälplig i kontakt med lokala myndigheter för att på ett effektivt sätt förenkla tillståndsansökningar för de tillfälliga användarna.

För att strategin skall ha goda förutsättningar att lyckas behövs, förutom en skicklig medlare, främst två verktyg. Det första är någon form av databas där tillfälliga användare och fastighetsägare kan meddela sitt intresse att medverka och söka efter lämpliga platser, alternativt lämpliga hyresgäster. Overmeyer, Oswalt och Misselwitz menar emellertid att en sådan databas bara är ett komplement och inte kan ersätta personliga möten i fråga om att etablera tillit och ömsesidigt förtroende mellan användare och fastighetsägare. Det andra verktyget är någon form av finansiellt stöd för att sänka tröskelvärdet för användare att starta en tillfällig aktivitet och skapa goda förutsättningar för mer kvalitativa initiativ. Ett sådant stöd kan vara reducerade hyror, vilket antingen kan förhandlas fram med fastighetsägare eller finansieras genom kommunalt eller statligt stöd, lån eller mikrokrediter. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 230-236)

Enligt Oswalt, Overmeyer och Misselwitz är aktiveringsstrategin den som bäst framhäver och bevarar de ursprungliga kvaliteterna med tillfällig användning. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 236)

Slutsats

Aktiveringsstrategin har inget uttalat utvecklingsområde eller klart definierat mål som det strävar efter att uppnå. Fokus ligger på att skapa möjligheter för utveckling och att aktivera ännu inte definierade platser och användare. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 236) Planering, design och innehåll överläts helt på de enskilda användarna och inget egentligt ramverk eller koncept förenar de olika initiativen. Strategin ligger på så sätt långt ifrån traditionell planering och förutsätter snarare att kommunen tar ett steg tillbaka och låter de tillfälliga aktiviteterna utvecklas fritt än att de, som i vanliga planeringsprocesser, är en aktiv, planerande och övervakande myndighet (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 236). Troligen lämpar sig strategin bäst för städer med stor andel outnyttjade fastigheter och ledig mark men med dåliga finanser eller liten investeringsvilja. Den kan då utgöra en effektiv metod för att vitalisera övergivna områden och sysselsätta människor. Frånvaron av ett enande ramverk samt den spridning av aktiviteterna som strategin medför, gör att aktiveringsstrategin troligen är mindre effektivt för skapandet av kreativa nätverk än initieringsstrategin.

NEULAND

Sedan 2003 har fler än 75 oanvända skolor och förskolor rivits i stadsdelen Marzahn-Hellersdorf i Berlin. Det har inneburit att mer än 100 hektar mark har frigjorts. Rådande konjunktur och marknadsläge medför emellertid att det kommer att dröja många år innan den frigjorda marken kommer att bebyggas eller inhysa permanenta aktiviteter. (neuland-berlin.org)

Detta var utgångspunkten för Neuland-projektet (Jungfrulig mark). Marzahn-Hellersdorf ligger i Östberlin och präglas av stora, billiga, modernistiska byggnader i miljonprogramsstil. Initiativtagarna till projektet var ett samordningsorgan på Stadsbyggandskontoret i stadsdelen som identifierade det som en fara för området att stora landområden låg outnyttjade och tilläts växa igen. Man menade att det fanns en stor risk att områden runt ödetomterna skulle kunna bli negativt präglade av att marken låg i "träda", och successivt bli förvildade och förfullade. I väntan på att marken skulle bli

föremål för mer långsiktiga planer ansåg man det vara av vikt att det "hände" saker på platserna så att de inte bara var vakuum i stadsbilden. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 ss. 231-234)

Samordningsorganet på stadsbyggnadskontoret tog alltså rollen som medlare i ett försök att aktivera ödetomterna, vakuum som de beskriver det, i Marzahn-Hellersdorf.

Tillvägagångssättet påminner i stort om Aktiverings-strategin som Overmeyer, Oswalt och Misselwitz beskriver. Man skapade en hemsida som en plattform där tillgänglig mark presenteras för potentiella tillfälliga brukare. Hemsidan beskriver projektet i korthet och innehåller kartor och bilder som visar var tillgänglig mark finns att nyttja för intresserade. Den innehåller också en liten önskelista, eller förslagslista på vilken typ av aktiviteter och brukare som skulle kunna nyttja marken, med exempel som BMX-åkare, biodlare, skridskoåkare och hobbyodlare. För

att på ett tydligt sätt synliggöra de tillgängliga tomterna och uppmärksamma medborgare på att saker var i görningen, marknadsföra projektet och få människor att hitta till hemsidan skapade man en grafisk profil som präglade platserna. Målade trädstammar, målade mark och flaggor i lila-vit randning ackompanjerades av stora lila pilar, vilka på ett omisskännligt vis markerade ett "här". Samma grafiska pilar som markerade platserna i den fysiska världen användes också för att peka ut de aktuella tomterna på kartor och på webbsidan.

Vid sidan av arbetet med hemsidan och att märka ut platserna i den fysiska världen, ligger arbetet för projektet i att underlätta för intresserade brukare att genomföra sina idéer. Man har lagt stort fokus på att förenkla byråkratin och handledare från kontoret hjälper intresserade brukare med tillstånd och juridik för att förenkla processen för intresserade brukare. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 ss. 231-234)

INITIERA

Strategin fokuserar på att starta ett kluster av tillfälliga aktiviteter inom ett stort oanvänt område. Utgångspunkten är ofta stora, mer eller mindre övergivna, områden i en innerstad där det inte finns planer på kommersiella användningar på kort eller medellång sikt. Målet är vanligen att vitalisera området och "sätta det på kartan", så kallad "place making", för att i det längre perspektivet låta det omvandlas till en del av innerstaden. Strategins styrka ligger dock i att den inte är avhängig karaktären på den framtida utvecklingen då de planerna vanligen ligger så långt in i framtiden att det svårigen låter sig bedömas vad det ska bli av det aktuella området. I regel är därför karaktären på de tillfälliga initiativen odefinierad, och hur användningen och aktiviteterna kommer, eller bör, utvecklas över tid är till en början obestämt. Initiering har en experimentell karaktär och beslut rörande de tillfälliga aktiviteternas framtid kommer senare. I de fall där de tillfälliga aktiviteterna utvecklar en egen dynamik och livskraft är initieringsfasen förbi och nya planeringsstrategier tar vid. Antingen utvecklas sedan området genom traditionella planeringsmetoder och de tillfälliga aktiviteterna tvingas flytta på sig eller upphöra, eller så tillvaratas de genom antingen formalisering eller exploatering.

Initieringsstrategin kan antingen startas av en kommun eller en stor fastighetsägare ofta med hjälp av en konsulterande planerare. Strategin kan i vissa fall också startas av en oberoende agent. Tillvägagångssätt och mål är i princip de samma oavsett vem initiativtagaren är, men syftet skiljer sig.

Oberoende agenter, eller i vissa fall konsulterade planerare, intresserar sig ofta för initieringsstrategin eftersom de vill se stadsutveckling som något mer än bara en serie byggnadsprojekt.

Fastighetsägare har i regel en konkret idé för vad fastigheten bör bli på sikt, men har inte möjligheten att genomföra planen på kort eller medellång sikt beroende på att det inte finns tillräckligt kommersiellt intresse för platsen, eller att utvecklingsfasen skulle bli mycket lång till följd av fastighetens storlek. Fastighetsägarens syfte med att initiera tillfällig användning av platsen handlar i dessa sammanhang om att inte låta fastigheten vara inproduktiv under perioden mellan upphörandet av tidigare verksamhet och utveckling av den planerade nykonstruktionen. Fördelarna man hoppas på är att åtminstone hålla underhållskostnaderna nere genom att få in lite hyra, att de tillfälliga användarnas närvaro ska stävja vandalism på platsen och,

i bästa fall, att de tillfälliga aktiviteterna ska bidra till en ökning av fastighetens marknadsvärde.

Kommuner intresserar sig för att initiera tillfälliga användningar av ett antal olika skäl. Overmeyer, Oswalt och Misselwitz skriver att tillfälliga användningar bidrar till att kompensera för lokala brister på en mängd sätt som annars skulle kräva stora kommunala resurser: de har förmågan att aktivera och stabilisera eftersatta och oroliga stadsdelar, de integrerar marginaliserade grupper, skapar nya användningar för övergiva platser, de kan agera katalysatorer för nytt offentligt liv och de kan bidra till att underhålla krympande städer.

Kommuner, konsulterande planerare eller stora fastighetsägare utvecklar en strategi för den korta till mellanlångs utvecklingen av området och andra parter för att arbeta fram ett koncept och en struktur. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 247-255)

Slutsats

Initieringsstrategin kan naturligtvis genomföras på en mängd olika sätt och med olika syften. Det tycks dock vara en strategi som har potential att vara till ömsesidig glädje för både markägare och brukare.

Till följd av att strategin genomförs på en klart definierad och avgränsad yta innebär det att den medför potential för kluster av tillfälliga aktiviteter. Det, är i sin tur, något som verkar uppfattas som ett eftersträvaransvärt mål både bland kommuner, markägare och tillfälliga initiativtagare.

Nackdelen med initieringsstrategin för initiativtagarna till tillfälliga aktiviteter är att det är mycket osäkert hur området kommer utvecklas på längre sikt. I många fall skulle man kunna uttrycka det som att: ju mer lyckade de tillfälliga brukarna är i att skapa en kreativ och välbesökt plats, ju mer har de försvårat sin fortsatta existens på platsen.

I fråga om positiva spinn-off effekter i form av till exempel place-making, kreativa kluster, och ökande markpriser är dock initieringsstrategin att föredra.

CARLSBERGSBYEN

Carlsbergområdet i Köpenhamn var till och med 2008 ett industriområde där Carlsberg bedrev bryggeriverksamhet. Området hade då använts som bryggeri i över 160 år. I samband med att Carlsbergs bryggerier flyttade sin verksamhet från platsen började planer att ta form för att utveckla platsen och integrera den i staden. (carlsbergsbyen.dk (1))

På grund av sitt centrala läge i Köpenhamn fanns ett stort intresse för att utveckla platsen och göra den till en del av innerstaden. Platsen industriellt präglade miljö som bland annat bjuder på vackra industribyggnader från sekelskiftet gjorde att det fanns ett stort intresse av att behålla många av de gamla byggnaderna och komplettera dem med ny arkitektur. Det danska arkitektkontoret Entasis fick i uppdrag att göra en plan över området, en plan som kom att vinna priset "Best master plan in the world" vid en arkitekturfestival i Barcelona 2009. (carlsbergsbyen.dk (1))

Planerna för området är ambitiösa och man vill bygga en hållbar stadsdel på platsen, det innebär bland annat att alla hus kommer att vara lågenergihus och att man gör stora satsningar på cykeltrafik och kollektivtrafik. Till exempel kommer området att förses med både en tågstation och en metrostation.

Över det kommande 10-15 åren ska området utvecklas och när det står färdigt ska det omfatta 600 000 kvadratmeter golvyta uppdelat på privatbostäder, butikslokaler samt lokaler för sport, kultur och utbildning.

Under utvecklingen av området har man valt att använda sig av och uppmuntra till temporära aktiviteter. Argumentet bakom att arbeta med tillfälliga aktiviteter i utvecklingen av området var framför allt två. Dels såg man en möjlighet att med hjälp av tillfälliga aktiviteter kunna göra fullskaliga experiment i stadsrummet, dels ansåg man att tillfälliga aktiviteter skulle skapa acceptans och i förlängningen bidra till att ökad

ekonomiskt värdestegring i området. Under ett seminarium om tillfälliga aktiviteter i området menade Lars Holten, chef för Carlsbergs properties (företaget som driver utvecklingen i området), att förändring generellt är något som människor ställer sig skeptiska till. Han argumenterade att tillfälliga aktiviteter bidrog med att skapa en gradvis acceptans för att området var under utveckling och att det bidrog till att få människor engagerade och intresserade av utvecklingsprocessen. (carlsbergsbyen.dk (2))

Inriktningen på de tillfälliga aktiviteterna på området är framförallt sport- och aktivitetsorienterad. Här finns bland annat en parkour-bana, en repbana i träden och en öppen byggnadsstruktur med klätterrep en masse.

DELTA X

MAILINTERVJU MED PELLE BACKMAN, EN
AV ARKITEKTERNA BAKOM DET VINNANDE
FÖRSLAGET DELTA X I EUROPA 2011

Pelle Backman stod tillsammans med Ebba Hallin bakom det vinnande förslaget Delta X i Europa 2011, Norrköping. Intervjun presenteras i sin helhet för att tydligt exemplifiera tankar och resonemang bakom ett konkret förslag till alternativ planering.

CMJ:

Ert tävlingsbidrag tycks fokusera på att initiera processer och att låta dessa processer styra utvecklingen av området. På så sätt skiljer det sig ganska radikalt från traditionella planer som tenderar att lägga fokus på en idealiserad slutprodukt snarare än på vägen dit. Varför valde ni att arbeta på det sättet och vad tror ni att ett sådant tillvägagångssätt har för fördelar om man jämför med traditionella planer?

PB:

För att skapa en stad där det mesta kan få plats. Det finns en demokratisk aspekt i att ge saker utrymme. Formgivningen av en stad börjar alltid med vem som äger marken, vem som bestämmer över den. När 10000 kvm köplada i utkanten av staden tycks lättare att få bygga än 100 kvm inne i staden ville vi föreslå en mer direkt

planeringsmetod. Metoden ger frihet men kräver också ett engagemang för att det ska bli något. Vi tycker att idén blir oerhört mycket starkare för att projektet fungerar som en bruksanvisning, det är ett förslag på ett tillvägagångssätt, inte en komposition som väntar på en finansiär. Exakt vad en stad ska vara är inte färdigdefinierat – och vi vill ge utrymme för allt möjligt som folk har lust till.

CMJ:

Tillfälliga aktiviteter och initiativ är en fundamental tanke bakom projektet som jag förstår det. Att människor förhållandevis enkelt och billigt ska kunna köpa eller hyra mark för att göra vad de vill med den. Räknar ni med att en ny detaljplan och utställning kommer vara tillräckligt för att människor ska få upp ögonen för den här nya möjligheten och börja ta mark i anspråk, eller tror ni att det kommer krävas något mer för att katalysera processen?

PB:

Vi försöker väl kanske katalysera processen genom det vi byggt på platsen, i alla fall demonstrera att den går att använda. Vi kan även hjälpa till med bygglovshandlingar och dialog med kommunen om det behövs. Sedan har vi haft två utställningar så vår byggnad där fungerar som ett galleri eller utställningslokal. Hela projektet är en sorts pågående utställning. Jag tror att för många skulle en detaljplan, färdiga avtal och kvadratmeterpriser för

arrende och försäljning göra stor skillnad. Då skulle det ju gå att räkna på kostnader för att bygga något där för t ex en barnfamilj som alternativ till ett Myresjöhus 8 km utanför stan. Samtidigt kan det vara bra om projektet smyger fram där t ex odlingar leder till mindre kolonistugor som sedan byggs ut för att bli restauranger, bostäder, verkstäder eller kontor. Det finns många möjliga vägar inom projektets anda. Alla fastigheter inom området skulle inte behöva ha samma avtal. Tomten där vi har börjat bygga, och hela den remsa som kommunen sagt att 1:1-experimentet kan få börja är en sorts buffertyta för att skapa mellanrum och dämpa buller mellan bebyggelsen på platsen och vägen (Gamla Övägen). Projektets första poäng är väl att all mark är en resurs. I Norrköping är det relativt lätt att få tag på bostad och lokaler. Jag tror att ett sånt här projekt skulle få en annan utveckling om det var större brist och efterfrågan. Just nu är det några andra som har börjat odla och bygga lite smått. Många sympatiserar med idéerna men det är färre som verkligen börjat använda marken, det behövs några till pionjärer kanske för att det ska verkligen ska sätta igång.

CMJ:

För att lyckas med ambitionen att låta vanliga medborgares initiativ förtäta området antar jag att det blir viktigt att göra det så enkelt som möjligt för intresserade att få en överblick över tomterna och få tillstånd och bygglov. I ert tävlingsförslag visar ni en del av området som en

detaljplan med "universal användning" på tomterna med tillägget att bygglov inte krävs för tillbyggnader understigande 60 kvm etc. Jag är fortfarande lite för dålig på planbestämmelser och bygglov, men ser ni några stora juridiska hinder för att genomföra ett projekt som Delta-x? Går allt att lösa i utformningen av detaljplanen och i dialog med kommunen eller finns det faktorer som försvårar genomförandet av er vision? ... Och ytterligare en följdfråga på det, finns det några lagar eller bestämmelser ni tycker bör ändras för att få ett smidigare planförfarande som skulle gynna projekt som ert?

PB:

Yes, förslaget går ut på att förenkla och göra möjligt snarare än att reglera. Det finns inga direkta juridiska hinder men det finns ju en djupt rotad praxis i att göra på andra sätt. Vissa bullerregler etc kanske skulle kunna krångla till det men det finns många som börjat ifrågasätta just bullernormer runtom i landet. Jag har svårt att tänka mig att Norrköpings kommun skulle stöta på några svårigheter att genomföra projektet som ett test. Att förena olika verksamheter inom samma kvarter är inget direkt problem men enligt gällande norm skulle det bli många bokstäver på plankartan! B, H, C, osv för att uttrycka universal användning.

ROT-avdraget är ju ganska märkligt då det innebär att skattebetalare ska finansiera halva arbetskostnaden för

köksrenovering i bostadsrätter och dylikt – det kanske skulle vara rimligt att pausa det och ersätta med ett motsvarande bidrag för små nybyggnadsprojekt? Jag ser vårt projekt som en sorts uppdaterad version av egna-hemsrörelsen. Vilbergen var fram till 1960-talet fullt med mindre skjul och småhus som folk hade byggt själva. Allt detta revs för att bygga nuvarande miljonprogramshus. Vår senaste utställning “Vilbergen då , nu och sen” beskrev detta och jämförde/parade ihop de två olika typerna. Gamla Vilbergen var till viss del närmast en kåkstad men vi ser stora möjligheter i den lilla skalan. Norrköping har vuxit sen de gamla husen revs och de nya byggdes och det känns som om det måste gå att tänka sig att använda en del av den oanvända marken runtomkring för byggnader och verksamheter.

Som de gällande detaljplanerna fungerar just nu finns det inte ens utrymme för att bygga mindre byggnader för sopsortering utan att ändra hela detaljplanen. Det känns inte rimligt att hela bostadsområden inklusive alla tomma ytorna mellan husen ska betraktas som oantastliga totalkonstverk mitt inne i växande tätorter. På andra sidan Vrinneviskogen i Hageby har hus från samma tid byggts om med sadeltak utan att några nya lägenheter har tillkommit. Vi vill inte förändra området annat än att skapa nya hus intill, nya grannar i form av mindre hus på tomma fläckar. Miljonprogrammen var tänkta som en praktisk lösning på bostadsbrist då och vårt förslag är

tänkt som en praktisk lösning på hur området kan förtätas nu. Norrköpings kommun ställde upp med området i tävlingen därför att de var ute efter idéer om hur området skulle kunna förtätas.

CMJ:

Hur fungerar dialogen med tjänstemän och politiker? Är det ett problem i arbetet och i dialog med tjänstemän och politiker att inte ha en slutbild att presentera. Jag föreställer mig att förslaget kan uppfattas som ganska spekulativt och att element som att låta tomterna växa igen med sly och att i största allmänhet släppa kontrollen kan göra att ansvariga blir rädda för att det kan innebära en förslumning av området. Med andra ord, möter ni mycket motstånd?

PB:

Många tjänstemän är lite roade av begreppet “sly” som något eftersträvanvärt. Tävlingsförslaget innehåller sly både bokstavligt och bildligt. Att ha en parkremsa som består av vildvuxen natur känns otroligt okontroversiellt och samtidigt extremt tacksamt som planeringsmetod. Begreppet ogräs och sly är såklart hundra procent kulturella. Sly som begrepp är ju såklart bundet till något annat – att man inte vill att det ska växa något alls eller att man bara vill att bestämda saker ska växa. Vi säger ju med förslaget att mark är en resurs och sly är ju en typ av kraft, något som står i startgroparna att etablera sig. Hela

förslaget handlar om att låta saker gro. Det handlar om hur man förvaltar skattemedel också förstås.

CMJ:

Hur landar idén med att släppa kontrollen i verkligheten? Jag föreställer mig att kommunen kanske har svårt att förlika sig med den idén, planmonopol som de har.

PB:

Nästan alla vi pratat med tilltalas av projektets grundidéer. Sen är det såklart att många som arbetar med planer dagligen är vana att jobba på ett helt annat sätt. Jag tror att den eller de kommuner som vågar släppa lite på kontrollen av detaljutformning har fruktansvärt mycket att vinna på det jämfört med andra typer av byggprojekt kommuner ofta satsar på för att skapa uppmärksamhet och intresse kring sina kommuner. Jag tror också att det går att hitta på lite olika överenskommelser som kan fungera som nödbroms om det skulle uppstå stora problem. Att göra på det här sättet kostar otroligt lite och har en enorm potential jämfört med många projekt som inte bara kostar en förmögenhet att genomföra utan också innebär jättekostnader i drift och underhåll. Jag tycker att kommuner ofta tappar kontrollen över sin mark och andra resurser genom olika tveksamma projekt och markförsäljningar!

CMJ:

Och till sist. Har ni diskuterat någonting kring gentrifieringsproblematiken som ett projekt av den här typen skulle kunna medföra? Nu är området kanske så stort att det inte är någon överhängande risk på kort sikt, men om man ser till projektets bärande idé kan man föreställa sig att det kanske lockar kreativa människor som behöver billiga hyror, som lockar coola människor som gillar den kreativa miljön, som lockar ... och processen är igång. Det känns ju rimligt att anta att ett ökat marknyttjande driver markpriserna uppåt. Är det något ni reflekterat över eller är rädda för och har ni några tankar om hur man kan hantera den problematiken.

PB:

Känns lite tidigt att oroa sig för i det här fallet! Om det i Norrköping verkligen skulle gå från mindre projekt och odlingar via mer fast och mer omfattande bebyggelse till att bli nåt sorts spekulationskaos känns inte som ett stort hot just nu. Eftersom projektet handlar om markanvändande så kan man väl säga att det handlar om fastighetsjuridik och vi har diskuterat många olika typer av avtal och jag tror det kan vara bra att utveckla specialavtal som ser till användande snarare än spekulation men det gäller ju även många etablerade platser.

DISKUSSION

KRITIK MOT DEN TILLFÄLLIGA URBANISMEN

Tillfälliga aktiviteter och tillfällig urbanism verkar vara det nya svarta i planeringskretsar. Därför kan det finnas anledning att misstänka att förespråkarna av tillfälliga aktiviteter (till dem kan nog Overmeyer, Oswalt och Missetwitz samt Bishop och Willams räknas) i sin entusiasm eventuellt skönmålar fenomenet något. Det finns nog ett visst mått av naiv tilltro till vad tillfälliga aktiviteter kan åstadkomma. De lyfts fram som en potentiell lösning på hur exploatering kan fortgå i recession, hur ett mer flexibelt och anpassningsbart samhälle kan byggas och hur man utvecklar den kreativa ekonomin.

Även utanför planeringskretsar är tillfällig urbanism på modet. Strukturer som egentligen har ganska lite att göra med de organisatoriska grunderna för tillfälliga initiativ lånar sin estetik från det tillfälliga som en marknadsföringsgimmick. En del sådana strukturer kan i och för sig sägas vara tillfälliga men ofta är det i själva verket förhållandevis permanenta strukturer som vill ge sken av tillfällighet. Som till exempel Box Park i östra London.

I ljuset av de starka lovorden av den tillfälliga urbanismen förväntade jag mig att finna högljudda skeptiker som kunde ge en balanserad motbild till förespråkarna. Det har emellertid inte varit lätt att hitta. Visst finns det

Box Park är en shoppinggalleria i östra London. Byggt av svartmålade modifierade cotainrar, med utsmyckningar i gatan av markeingsmassa flörtar det med tillfällig urbanism. Strukturen är dock av mer permanent karaktär och utbudet är snarare dyra hipstermärken än lågpris second-hand

Bild: 32

de som ställer sig kritiska till den tillfälliga urbanismen, men kritiken är sällan speciellt skarp utan det handlar mer om en avvaktande skepsis.

Dels går den ut på att tillfällig urbanism inte riktar sig till alla. Det tycks först och främst vara ett hipsterfenomen. Lydia DePhillis skriver i en artikel om hur en normalt sett stilla gata i en "farlig" förort till Washington under tre månader invaderas av konstfestival med ett medföljande bihang av hippa innerstadsbor. Syftet var att förändra människors bild av området och skapa ett positivt nyhetsflöde förknippat med platsen. Lydia ser i och för sig inget ont i det, men ställer sig frågande till hur mycket ett sådant evenemang kan göra för platsen. Det riktar sig ju främst till en publik som inte kommer från området. (DePhillis, 2012)

Det verkar som hon menar att risken med sådana evenemang är att kommuner i sin vilja att höja ett områdes status, i själva verket troligen mest riktar sig till en redan privilegierad grupp.

Det finns också en tveksamhet kring hur tillfälligt det tillfälliga i själva verket är avsett att vara. Kelly Chan menar att kommuner och andra aktörer fått upp ögonen för att det är lättare att genomdriva tillfälliga projekt än projekt av mer permanent karaktär. Sådana projekt möter mindre protester och eventuella protester kan bemötas

med att det bara rör om en tillfällig situation. Han menar att tillfällig urbanism i USA fått ett rejält uppsving sedan den ekonomiska krisen 2008 eftersom den tillåter lätt, snabb och billig mobilisering. Han ställer sig dock frågan: när och om den nuvarande situationen ändras, kommer då städer att överge det tillfälliga för mer traditionella lösningar? (Chan 2012)

Det finns nog anledning att förhålla sig med viss skepsis till den tillfälliga urbanismen. Även om många projekt har utförts som helt eller delvis har byggt på tillfälliga initiativ är det först relativt nyligen som intresset för planering med tillfälliga initiativ har exploderat. Det finns därför inte många projekt där man har kunnat göra en ordentlig utvärdering av vilket resultatet blivit över tid. Troligtvis bidrar det till att kritiken mot fenomenet än så länge är ganska sparsmakad och mild.

TILLFÄLLIGA AKTIVITETER & GENTRIFIERING

En av de mest åtråvärda effekterna man vill uppnå när man tillåter tillfälliga aktiviteter att etableras i ett område, för såväl brukare, planerare, kommun och investerare är skapandet av kreativa kluster. Det tycks finnas en stark tilltro till den kreativa potentialen hos sådana ansamlingar av aktiviteter och i mycket av litteraturen som studerats (Bishop & Williams, Florida, Landry m.fl.) tycks positiva, kreativa spin-off effekter vara en självklar konsekvens av att många kreativa "doers" samlas på en plats. Synergi med andra ord. I den mån det är sant, och det verkar onekligen som ett rimligt antagande, blir historien om tillfälliga aktiviteter också den om gentrifiering.

"There is a growing consensus that if carefully and sensitively managed, temporary uses can add commercial and social value. "

(Bishop och Williams 2012, s. 215)

Det är min uppfattning att gentrifiering blivit, eller kanske alltid varit, ett värdeladdat ord med negativa undertoner, åtminstone för många i arkitekt- och planeringskretsar. Kanske har jag fel i det, kanske är det bara så jag själv har tolkat begreppet. Användningen av

begreppet gentrifiering i den studerade litteraturen antyder dock att ordet faktiskt har en något negativ klang. Enligt min uppfattning framstår begreppet här som betecknande för en process som kan inträda först när det finns något av värde som kan gå förlorat. När författarna skriver om tidiga skeden, där det troligtvis råder konsensus om att all utveckling är av godo, används andra ord för att beskriva samma process som gentrifiering. Ord som initiera och katalysera används i bemärkelsen initieringsprocess och katalyseringsprocess där orden egentligen bör avse en eller flera specifika insatser som är tydligt avgränsade i tid (t.ex. i titeln "Urban Catalyst" eller Overmeyer, Oswalt och Misselwitz's Initieringsstrategi för tillfälliga aktiviteter) . Begreppet gentrifiering används i princip uteslutande i de studerade texterna för att beskriva situationer där kommersiella krafter tar över områden och tvingar bort de människor och krafter som givit området dess karaktär.

Kanske är det som sagt jag som missuppfattat innebörden av begreppet gentrifiering men det underlättar resonemanget om jag kan använda mig av ett begrepp som sammanfattar den förändringsprocess som tillfälliga aktiviteter kan ge upphov till, varför det också krävs en kort definition av vad jag avser med begreppet. För att undvika missförstånd kommer jag fortsättningsvis alltså använda begreppet som beskrivande av en process som ökar det sociala och/eller ekonomiska värdet i ett

område. En process som således kan betraktas som såväl positiv som negativ beroende av vem betraktaren är och hur långt gången processen är.

Som redan har beskrivits har intresset för kreativa kluster vuxit till följd av att kultur och kreativitet i allt högre utsträckning kommit att betraktas som vitala komponenter i den pulserande postmodernistiska staden. Det bekräftas också av Bishop och Williams som skriver att mycket av forskningen om potentialen i temporär användning och arkitektur har fokuserat just på kreativa miljöer, eller kreativa kluster. Det är också denna typ av miljöer som främst intresserar kommuner och investerare eftersom det visat sig att konstnärer, företagare och entreprenörer som organiserat sig i kreativa kluster kan initiera pånyttfödelse av förfallna miljöer eller stadsdelar. (Bishop och Williams 2012, s. 163)

Med tiden har emellertid dessa miljöer en tendens att förändras i sin fysiska och sociala uppbyggnad. Barer, kaféer och gallerier börjar öppna och gör området till en målpunkt för betydligt fler än vad som arbetar där. Bishop och Williams beskriver det som att klustret av kreativa producenter omvandlas till en plats för konsumtion av kreativa varor. I takt med att den kommersiella potentialen i området växer blir det ekonomiskt intressant för byggherrar att exploatera området ytterligare och markpris och hyror skjuter i höjden. Vid det laget försvinner det alternativa, eller genuina med området och de

mindre inkomstbringande aktiviteterna i området tvingas bort. (Bishop och Williams 2012, s. 163)

Gentrifieringsprocessen är det stora dilemmat med kreativa kluster. Den process som gör det ekonomiskt och marknadsföringsmässigt attraktivt för kommuner och markägare att låta tillfälliga aktiviteter och kreativa kluster att utvecklas är samma process som i förlängningen tvingar bort pionjärerna. Man kan naturligtvis argumentera att det ligger i de tillfälliga aktiviteternas natur, att det är deras lott att migrera. Man kan till och med se det som något positivt för stadsutvecklingen, om än inte för de enskilda aktörerna. Emellertid finns en fara i att billiga lokaler och platser som enkelt kan modifieras försvinner från staden eller blir allt mer perifera och spridda.

I rapporten "The shadow city" visar man just på hur marknadstrycket i Amsterdam och London tränger undan kreativa miljöer. Gentrifieringsprocessen gör att kreativa miljöer ofta faller offer för ökade krav på avkastning, höjd säkerhetsstandard och krav på tydligare definierade privata och offentliga rum. Man argumenterar vidare att det i längden kan komma att innebära slutet för en "kunskapsstad". De idéutbyten som sker i dessa miljöer och de innovationer som kommer därifrån är av stor vikt för den kreativa miljön i staden som helhet påpekar man. Även större och mer etablerade företagare vinner på att det finns frizoner i staden där människor har råd att satsa på att utveckla en idé och experimentera

sig fram. Enkelt uttryckt menar man att staden biter sig själv i handen när marknadskrafterna tränger undan tillfälliga av kreativa zoner. (van der Beuken 2004)

Eller som man uttrycker det:

"... booming creative cities and metropolises often prove to be devouring their very economic basis"

(van der Beuken 2004, s.8)

DET TILLFÄLLIGAS LOTT

Om man tror på potentialen i tillfälliga aktiviteter och tror att de har något gott att bidra med i det urbana landskapet så är det kanske på sin plats att fundera över, inte bara hur man möjliggör för människor att göra tillfälliga interventioner, men hur man kan freda platser och sammanhang som redan till stor del vilar på tillfälliga principer.

Den ökade tilltron till potentialen hos tillfälliga aktiviteter bland fastighetsägare och kommuner gör att de blivit mer villiga att gå tillfälliga initiativtagare till mötes. Vad det gäller etableringen av nya platser där tillfälliga aktiviteter kan utvecklas tycks alla inblandade parter allt mer dra åt samma håll i många städer. I det skedet är det också lätt att se att alla har något att vinna på relativt kort sikt. Beroende på hur ett sådant område utvecklas riskerar emellertid intressekonflikter att uppstå.

Om sådana nyetableringar på sikt visar sig vara lyckade och det bedöms som ekonomiskt gynnsamt att exploatera området i fråga så riskerar man att få en polarisering mellan markägare och de tillfälliga pionjärerna. Den ena parten (kommun eller fastighetsägare) kan då anse att det är dags för nästa utvecklingsskede där mer kapitalstarka invånare ska lockas till området, medan den andra parten (de tillfälliga initiativtagarna) naturligtvis inte vill se en ny utveckling som medför att områdets dynamik ändras och att hyrorna drivs upp.

Man kan också tänka sig motsatt scenario. Att fastighetsägaren inte alls bedömer experimentet som lyckat till följd av skadegörelse, upplevd förföljning av området eller att människor i områdets närhet klagat på hur områdets karaktär förändras. Även i ett sådant scenario uppstår en intressekonflikt mellan de två parterna.

Enligt Overmeyer, Oswalt och Misselwitz finns det i två möjliga vägar att gå från sådana scenarier. Antingen utvecklas området med traditionella planeringsmetoder och de tillfälliga brukarna får flytta på sig eller så söker man "formalisera" de tillfälliga aktiviteterna. (Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 s. 323)

"Formalisera" beskrivs som en strategi som kan användas när det finns en vilja att använda potentialen i tillfälliga aktiviteter långsiktigt. Informella och improviserade lösningar ersätts med riktiga hyreskontrakt, ordentliga tillstånd, professionella skötselavtal och fasta strukturer. Syftet med att formalisera tillfälliga aktiviteter varierar beroende av aktivitet, inblandade aktörer och opinion. Strategin kan vara användbar i fall där en aktivitet uppskattas starkt av brukarna men där andra grupper av samhället uppfattar aktiviteten som störande, ful eller hotfull. Den kan vara användbar i fall där de tillfälliga aktiviteterna skapat ett intresse för ett område så att det nu bedöms ha en kommersiell potential som utnyttjas bättre genom fasta strukturer. Den kan användas där de tillfälliga aktiviteterna blivit så populära att kommunen

anser att infrastruktur och tillgänglighet bör förbättras. Det kan också handla om att de tillfälliga aktiviteterna tvingas till att bli formaliserade under hot om vräkning. Formalisering innebär en stor förändring av de tillfälliga aktiviteternas karaktär och vitalitet.

Som Overmeyer, Oswalt och Misselwitz beskriver formalisering innebär det en stor förändring av de tillfälliga aktiviteternas karaktär och vitalitet. I princip kan man uttrycka det som att de tillfälliga aktiviteterna tvingas ändra sin karaktär för att bättre platsa i en mer kommersialiserad miljö och tillåts vara kvar bara i en ny och mer tillrättalagd och permanent form.

(Overmeyer, Oswalt och Misselwitz 2013 ss. 323-330)

Det finns emellertid de som uttrycker en oro över att tillfälliga aktiviteter tvingas välja mellan att flytta eller att putsa upp sin fasad. Det tycks finnas en önskan om att på något sätt kunna skydda kreativa frizoner att utvecklas enligt sin egen logik, i sin egen takt.

Pettersson Mc Intyre skriver i sin text "Marknadshandel, mellanrum och kulturell dramatik", ur antologin "Mellanrummets möjligheter" om Rödbo marknad. Inspirerad av stadsplaneraren Ann Satterthwaite tankar om bevaringsstrategier för hon ett resonemang om var i det egentliga värdet i marknaden ligger.

Hon beskriver en marknad som befinner sig under ständigt nedlägningshot och tillfälligt får hyra in sig i kulturminnesskyddade lokaler i väntan på att en lämpligare hyresgäst intresserar sig för byggnaderna. Trots att marknaden är väldigt populär hos en stor grupp människor och trots att marknadshandel är den äldsta formen av handel så åtnjuter varken Rödbo marknad eller marknadshandel som fenomen något bevarandeskydd. Istället, kommenterar hon, är det byggnader, platser och, i vissa fall, varor som omfattas av bevaringsstrategier. Inte aktiviteter eller sociala strukturer. McIntyre beskriver vidare Satterthwaite's syn på stadsplaneringens bevaringsstrategier. Satterthwaite argumenterar att det är just forna dagars aktiviteter och sociala samspel som människor saknar i första hand. Inte den tidens arkitektur. Att förlusten av det vardagliga samspelet, den personliga servicen som skapade ansikte-mot-ansikte relationer, byggde kontaktnät och tillit och genom det gav människor en känsla av att höra hemma i och vara en del av staden, det är vad människor saknar.

(Saltzman (red.) 2009, ss. 95-96)

I samma antologi beskriver Joakim Forsemalm hur Långgatorna i Göteborg står inför förändring. Forsemalm argumenterar i sin text att en anledning till att Långgatorna har den karaktär de har och lyckas locka kreativa människor som tar stadsrummet i anspråk är att kvarteren aldrig helt byggdes färdigt, att de är ofullbordade och därmed bidrar med mellanrum till stadslandskapet.

Mellanrummen erbjuder en stor areal offentlig, eller halvvoffentlig, mark som kan användas av intresserade för att genomföra interventioner på.

Forsemalm beskriver vidare hur Göteborgs kommun bjuder in till samtal om området där berörda parter, fastighetsägare, antikvarie mm, träffas för att diskutera hur en ny detaljplan för området bör utformas. Förtätningsnormen stod mot de intressen som ville bevara områdets karaktär, skriver han. Det jag finner intressant i sammanhanget är hans beskrivning av hur fastighetsägare i området väljer att hyra ut sina lokaler i bottenvåningarna till "rätt" näringsidkare/ näringsverksamhet, snarare än till högstbjudande.

(Saltzman (red.) 2009, ss.174-178)

Det är naturligtvis möjligt för kommuner att bestämma sig för att utforma detaljplaner så att inget nytt får byggas, och det är ju möjligt att fastighetsägare vill bevara ett områdes karaktär och därför väljer att hyra ut sina lokaler till "rätt" verksamheter. Det är emellertid inget man kan ta för givet och vad som svårigen låter sig göras är att begränsa det inflytande som ekonomiskt kapital innebär för att förändra områden med unik karaktär. Idén som Satterthwaite snuddar vid, att utforma ett kulturminnesskydd för immateriella kulturella fenomen, som till exempel marknader, är intressant.

SLUTSATS

Under arbetet med den här uppsatsen har det för mig blivit allt mer tydligt att berättelsen om tillfällig urbanism i grunden vilar på en fråga om demokratisk representation. Att det finns ett missnöje med att vanliga medborgare har så begränsade möjligheter att påverka sin närmiljö, och följaktligen att det vuxit fram ett ifrågasättande av hur väl en representativ parlamentarisk demokrati kan lyckas med att skapa spännande och intressanta städer. Problemet med den demokratiska representationen i planeringsprocessen är i och för sig uppmärksammas sedan långt tillbaka och såväl lagstiftning om samrådsskede i planprocessen som medborgardialoger i och efter planprocesser är hedervärda försök att göra stadsplaneringen mer demokratisk och genomlyst.

I diskussionen anser jag det dock vara på sin plats att fördjupa mig ytterligare i denna fråga. I diskussionen anser jag det vara på sin plats att fördjupa mig ytterligare i denna fråga. Dels för att jag som sagt uppfattar den som grundläggande för den tillfälliga urbanismen, dels för att den på ett intressant sätt i förlängningen leder till ett ifrågasättande av vilken roll vi som landskapsarkitekter eller stadsplanerare bör ha i utformningen av staden och de offentliga rummen.

Tiden sedan andra världskriget har sett stora skiften i stadsbyggnadsideal. Där modernismen vilade på en stark stat och präglades av en rationalitetsiver, var det makthavare och experter som ansågs veta hur staden skulle utformas optimalt. På den tiden tycks det också ha funnit starka ideal och en tro på att det, mer eller mindre, vetenskapligt gick att hitta en optimal utformning av staden och dess innehåll. Här uppe i norr skulle byggnader placeras i grönska och tillåta att solen kunde strila ner mellan husen. Bostäder, industrier och kontor skulle koncentreras var för sig på sin givna plats i staden och trafikslagen skulle separeras.

Modernismen och miljonprogrammet har fått sin beskärda del kritik och miljonprogramsområdena kom inte att bli kända som "grönskan" utan ironiskt nog som "betongen". Planeringsidealen ser helt annorlunda ut idag, nu pratar vi förtätning och blandstad. Planeringsförutsättningarna har också förändrats radikalt. Staten och kommuner har mindre makt över planeringen och mer av stadsbyggandet överläts åt investerare och byggherrar. Kommunen har förvisso fortfarande planmonopol, men det tycks i många kommuner finnas en stark vilja att framstå som en "företagarvänlig kommun", vilket i planeringssammanhang ofta verkar innebära att man gärna vill gå byggherrar till mötes. Det finns naturligtvis också många praktiska skäl till det, inte minst i kommuner där bostadsbrist är ett problem. Vad som emellertid inte har genomgått lika stora

förändringar är det demokratiska systemets utformning. På kommunal nivå, i stadsbyggnadssammanhang, innebär det demokratiska systemet att en komplex blandning av folkvalda politiker och tjänstemän ska sörja för stadens utformning och innehåll, förhoppningsvis i enlighet med medborgarnas vilja. Det är en representativ demokrati, och kanske det mest jämlika och välfungerande styrelseskick vi känner till. Det har dock sina uppenbara problem (bara för att klargöra reflekterar jag här bara över den representativa demokratins förhållande till stadsbyggnad).

Ett sådant problem, och det som jag intresserar mig för i den här diskussionen, är hur man väljer väg för att tillgodose medborgarnas önskemål på hur stadsrummen ska utformas. Vad den ene anser vara vackert tycker den andre är fult, vad som för den ene är spännande är för den andra skrämmande. En enkel väg att välja i en sådan situation är att bestämma sig för att stadens offentliga rum ska kunna accepteras av alla. Man filar bort alla skarpa kanter och vågade ställningstaganden, väljer en säker väg och skapar platser som det är svårt att tycka illa om. Nackdelen med det är att platser ingen kan störa sig på troligen är platser som det är svårt att känna speciellt starkt för i största allmänhet. Jag skulle hävda att det är svårt att med den metoden skapa platser som känns personliga och engagerande. Den här bilden delades också av Mikael Grates Carlsson som jag intervjuade (se sid.

33). Han uttryckte det som att han inte kände sig hemma i centrum och ifrågasatte om kommunen verkligen kunde sägas representera folkets vilja.

Planeringsprocesserna idag framstår dock som betydligt mindre teknokratiska än under modernismen och lagstiftningen om samrådsskede i planprocessen samt initiativ som medborgardialoger bidrar till att fler intressenter kommer till tals i stadsplaneringen. Ofta har dessutom kommunerna dialoger med andra intressegrupper under planeringen som representerar intressen i staden eller kan tänkas påverkas av en specifik plan. Kritiken som riktas mot planeringsförfarandet som det ser ut idag är att de system som upprättats för att stärka medborgarnas inflytande på planprocessen främst tycks tilltala vita högutbildade män i medelåldern, samt att samrådsskedet ligger så sent i planprocessen att det i realiteten är svårt för medborgare att ha något större inflytande över planen (Lindeholm, Oliveira e Costa och Wiberg 2015 s. 2). Det faktum att samrådsskedet ligger så sent i processen gör att medborgarinflytandet mer får karaktären av att opponera sig mot planer eller delar av planer än att komma själva komma med förslag som kan arbetas in i planerna. Ur den aspekten är medborgardialoger och brukarsamverkan välkomna inslag i planeringsprocessen som har möjligheten att tidigare i planeringsprocesser samla in allmänhetens idéer och åsikter och dessutom har möjlighet att aktivt söka upp grupper som man vet med sig ofta är underrepresenterade i planeringsprocessen.

Jag tror dock att möjliggöra för tillfälliga interventioner i stadsrummet i vissa planer skulle kunna vara en komplimenterande metod för att ytterligare demokratisera planeringsprocessen samtidigt som det kan vara ett instrument för att öka markutnyttjandet i en stad om planen i fråga bedöms ha lång genomförandetid. Det riskerar naturligtvis att vara en ganska homogen grupp som intresserar sig för tillfälliga interventioner i stadsrummet, men kanske är det en framgångsrik väg för demokratiseringen av planeringsprocessen att arbeta med många olika metoder som tilltalar olika grupper av samhället. Där kan underlättandet och uppmuntrandet av tillfällig arkitektur och tillfälliga interventioner i stadsrummet vara en metod som tilltalar vissa grupper, medan andra metoder som brukarsamverkan krävs för att engagera andra grupper.

Tillfällig urbanism kan erbjuda ett ytterligare alternativ till hur stadsrummet kan utformas. Ett alternativ som mer påminner om direktdemokrati, där intresserade och engagerade människor kan använda sitt engagemang och sin kreativitet för att själva vara med och påverka sin stad. Hur den påverkan yttrar sig kan variera stort och kan handla om allt från att starta konstnärsateljéer eller marknader till att bara plantera blommor i kommunens trädgropar. Det möjliggör helt enkelt för kreativa producenter, för att låna ett begrepp från Bishop och Williams, att sätta sitt avtryck på staden. En sådan modell

genererar troligen fler platser som människor kan tycka illa om, men i gengäld fler platser som upplevs som personliga och som människor kan älska. Problemet med tillfällig urbanism är emellertid att vissa grupper tycks mer benägna än andra att ta egna initiativ i det offentliga rummet. På så sätt kan man ifrågasätta hur demokratiskt representativt sådana miljöer blir för befolkningen som helhet.

Tillfällig urbanism bör dock inte betraktas som ett alternativ till den kommunala detaljplaneringen utan snarare som ett möjligt komplement till densamma. Ett komplement som kan addera nya dimensioner och upplevelser som annars är svåra att åstadkomma i den kommunala detaljplaneringen. Just det har också varit utgångspunkten för hela det här arbetet. Att arbeta med tillfälliga planeringsmodeller som fokuserar på att underlätta för vanliga medborgare att själva påverka staden utformning framstår för mig som en intressant metod. Jag tror att det kan berika en stad och att det i många avseenden kan innebära en demokratisering av planeringen. Ett stort problem tycker jag mig dock se som inte berördes i den studerade litteraturen. Man kan ifrågasätta hur stor enighet det råder mellan fastighetsägare och tillfälliga initiativtagare om just hur tillfälligt tillfälligt är. I många fall misstänker jag att en struktur eller en aktivitet framstår som tillfällig till följd av upphovsmännen saknar kapital att göra något av mer permanent karaktär.

Det behöver emellertid inte innebära att upphovsmännen inte på sikt ser framför sig en utveckling och mer permanent etablering av projektet i fråga. Fastighetsägare å andra sidan verkar i första hand intressera sig för tillfälliga aktiviteter som en metod för att höja värdet på sin fastighet och när det bedöms som tillräckligt högt ska en annan utveckling ta vid som innebär höjda hyror eller försäljning av marken. I sådana fall försvåras möjligheten för pionjärerna i området att fortsätta bedriva sin verksamhet. Visst kan man hävda att de tillfälliga aktiviteternas lott är just att vara tillfälliga och kanske till och med att det är av godo för staden att tillfälliga aktiviteter flyttar och därmed kan "katalysera" omvandlingsprocesser i andra områden. Ett sådant resonemang avslöjar dock en viss cynism. Att medvetet utnyttja att pionjärer investerar tid och pengar för att utveckla ett område eller en fastighet som en strategi för att höja fastighetsvärdet förefaller mig problematiskt ur ett etiskt perspektiv. Speciellt så om offentliga medel har använts som investeringsstöd för att helt eller delvis finansiera tillfälliga projekt. Kanske ligger lösningen på det problemet just i att utveckla bevarandestrategier för kreativa och sociala fenomen som Saterthwaite tycks förespråka.

TRYCKTA KÄLLOR:

Bishop, P., Williams, L. (2012). *The temporary city*. 1 ed. Abingdon: Routledge

Florida, R (2012). *The rise of the creative class: revisited*. New York: Basic Books.

Landry, K. (2008). *The creative city: A toolkit for urban innovators*. 2 ed. London: Earthscan.

Oswalt, P., Overmeyer, K, Misselwitz, P. (2013). *Urban catalyst: The power of temporary use*. Berlin: Dom publishers

Rebar (2010) User-generated Urbanism. I: Mostafavi, M. (red) *Ecological Urbanism*. Baden:Harvard University Graduate School of Design

Saltzman, K (red.) (2009). *Mellanrummets möjligheter: Studier av föränderliga landskap*. Göteborg: Makadam

Taylor, N. (1998). *Urban Planning Theory Since 1945*. London: Sage

Jacobs, J. (1993). *The death and life of great American cities*. New York: Modern Library

DIGITALA KÄLLOR:

Arieff, A. (2001). Space: It's still a frontier. The New York Times, 3 februari.

Tillgänglig: http://opinionator.blogs.nytimes.com/2010/02/03/space-its-still-a-frontier/?_php=true&_type=blogs&_r=0 [2014-05-18]

Barrie, D (2010). 'Open source' place-making.

Tillgänglig: <http://www.scribd.com/doc/41008414/Open-Source-Place-making> [20130813] [2013-12-15]

Bauman, Zygmunt (2004). Liquid modernity. [Elektronisk] Lecture on the ANSE-conference. Leiden, Nederländerna 7 Maj.

Tillgänglig: http://www.anse.eu/tl_files/anse/docs/history/2004%20Leiden/bauman%20englich.pdf [2013-05-25]

Carlsbergsbyen.com (1)

Tillgänglig: <http://www.carlsbergbyen.dk/english> [2014-05-22]

Carlsbergsbyen.com (2)

<http://www.carlsbergbyen.dk/nyheder/255/midlertidighed-et-must/> [2014-05-22]

Chan, K. (2012-05-08). Pop-Up Populism: How the temporary architecture craze is changing our relationship to the built environment.

Tillgänglig: <http://www.blouinartinfo.com/news/story/802841/pop-up-populism-how-the-temporary-architecture-craze-is> [2014-05-18]

Collectif etc. (1) (2011-03-06) DIY Urban Furniture Experiment

Tillgänglig: <http://www.landezine.com/index.php/2011/03/diy-urban-furniture-experiment/> [20130520]

Collectif etc. (2) (2011-03-06) À nous le parking

Tillgänglig: <http://www.collectifetc.com/realisation/a-nous-le-parking-2/> [20130520]

Delta x

Tillgänglig: <http://www.arkitekt.se/s68763/f13206> [20130810]

Dephillis, L. (2012). Temporary is the new Permanent. Washington

City paper, 25 april. [2014-05-18]

Tillgänglig: <http://www.washingtoncitypaper.com/blogs/housingcomplex/2012/04/25/temporary-is-the-new-permanent/> [2014-05-18]

Flexibility.co.uk. Shrinking the office.

Tillgänglig: <http://www.flexibility.co.uk/flexwork/offices/office-shrinking.htm> [20130607]

Linholt, T. (red.) Oliveira e Costa, S. (red.) Wiberg, S. (red.). (2015)

Medborgardialog- demokrati eller dekoration. Arkus, vol. 72, ss. 1-11.

Tillgänglig: file:///C:/Users/jacob/Downloads/Medborgardialog_inledning.pdf [2016-04-28]

neuland-berlin.org. Auf die flächen ... fertig ... los!

Tillgänglig: <http://www.neuland-berlin.org/projekt.html> [20130520]

van der Beuken, F. (2004) *The shadow city - freezones i Brussels and*

Rotterdam. Urban Unlimited Rotterdam

Tillgänglig: [http://www.urbanunlimited.nl/uu/downloads.nsf/10/255417E9AE33AE26C1256F0B003710D8/\\$file/Shadowcity.pdf](http://www.urbanunlimited.nl/uu/downloads.nsf/10/255417E9AE33AE26C1256F0B003710D8/$file/Shadowcity.pdf)

Wikipedia. Domenico Fontana.

Tillgänglig: http://en.wikipedia.org/wiki/Domenico_Fontana

Wikipedia. Fordismen.

Tillgänglig: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Fordism> [20130420]

Wikipedia. Kunskapsföretag.

Tillgänglig: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Kunskapsf%C3%B6retag> [20130420]

Wikipedia. Meme.

Tillgänglig: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Mem> [20140316]

BILDKÄLLOR:

Alla illustrationer och diagram är av författaren om inte annat anges.

Bild 1: A nous le parking

Collectif etc.

<http://www.landezine.com/index.php/2011/03/diy-urban-furniture-experiment/>

Bild 2: A nous le parking

Collectif etc.

<http://www.landezine.com/index.php/2011/03/diy-urban-furniture-experiment/>

Bild 3: A nous le parking

Collectif etc.

<http://www.collectifetc.com/realisation/a-nous-le-parking-2/>

Bild 4: A nous le parking

Collectif etc.
<http://www.collectifetc.com/realisation/a-nous-le-parking-2/>

Bild 5: A nous le parking
 Collectif etc.
<http://www.collectifetc.com/realisation/a-nous-le-parking-2/>

Bild 6:
 Domenico Fontana
http://www.development.umd.edu/GUIDO/GFrancescato/Papers/Edinburgh_20.jpg

Bild 7: sexcityblogg
 Li Östlund

Bild 8: coffice
 c-o-m-b-i-e

Bild 9: Pop Upp Café
 Michael Grates carlsson

Bild 10: Pop Upp Café
 Michael Grates carlsson

Bild 11: Pop Upp Café
 Veronica Grates carlsson

Bild 12: Pop Upp Café
 Veronica Grates carlsson

Bild 13: Pop Upp Café
 Veronica Grates carlsson

Bild 14: Pop Upp Café
 Michael Grates carlsson

Bild 15: Park(ing)
 Jeff Conlon - Rebar

Bild 16: Park(ing) day
 Mike Chino

<http://inhabitat.com/parking-day-2011-pop-up-parks-spring-up-around-the-world-exclusive-photos/>

Bild 17: Park(ing) day
 Brad Aaron
<http://www.streetsblog.org/2007/09/21/more-parking-day-photos/>

Bild 18: Park(ing)
 Brad Aaron
<http://www.streetsblog.org/2007/09/21/more-parking-day-photos/>

Bild 19: Park(ing) day
 Art Monaco
<http://my.parkingday.org/photo/parking-day-10?context=featured>

Bild 20: Delta x
 Samtliga bilder i serien från Delta X presentation.
 Upphovsmän Pelle backman & Ebba Hallin
<http://www.arkitekt.se/s68763/f13206>

Bild 21-26: Neuland
<http://www.neuland-berlin.org/downloads.html>

Bild 27: Carsbergsområdet
 Carl Magnus Jacobson

Bild 28: Carsbergsområdet
 Carl Magnus Jacobson

Bild 29: Carsbergsområdet
 Carl Magnus Jacobson

Bild 30: Carsbergsområdet
 Ulf Risberg

Bild 31: Carsbergsområdet
 Ulf Risberg

Bild 31: Boxpark
 Carl Magnus Jacobson